

**ÇANKAYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI TİCARET VE LOJİSTİK
ANA BİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR VE DIŞ TİCARET İLİŞKİSİ:
BRICS-T ÜLKELERİ ÖRNEĞİ**

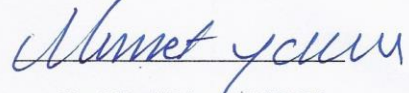
MEHTAP CANPOLAT

MAYIS 2019

Tez Başlığı: **Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Dış Ticaret İlişkisi: BRICS-T Ülkeleri Örneği**

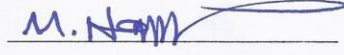
Tezi Hazırlayan: MEHTAP CANPOLAT

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

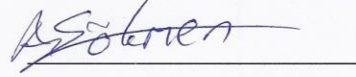
Prof. Dr. Mehmet YAZICI
Enstitü Müdürü

Bu tezin yüksek lisans derecesi elde etmek için gerekli koşulları sağladığımı onaylarım.

Prof. Dr. Mahir NAKİP
Uluslararası Ticaret ABD. Başkanı

Bu tez, tarafımdan incelenmiş olup yüksek lisans tezi olarak uygun bulunmuştur.

Doç. Dr. Aytaç GÖKMEN
Tez Danışmanı

Tez Jüri Tarihi: 06.05.2019

Tez Jüri Üyeleri:

Dr. Öğr. Üyesi Ömer Yurtseven (Çankaya Üniv.)

Doç Dr. Beyza Gültekin (Hacettepe Üniv.)

Doç. Dr. Aytaç Gökmen (Çankaya Üniv.)

ÇANKAYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, tez çalışmamda bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları bilimsel etik kurallar gözeterek ifade ettiğimi ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.

Adı, Soyadı: *Mehtap Çoşkun*
İmza: *M. Çoşkun*
Tarih: *06.05.2019*

ÖZET

DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR VE DIŞ TİCARET İLİŐKİŐİ: BRICS-T ÜLKELERİ ÖRNEĞİ

CANPOLAT, Mehtap

Yüksek Lisans Tezi

Sosyal Bilimler Enstitüsü
M.A., Uluslararası Ticaret ve Lojistik

Tez Yöneticisi: Doç. Dr. Aytaç Gökmen

Mayıs 2019, 85 sayfa

Bu çalışmanın temel amacı, doğrudan yabancı yatırımlar ile dış ticaret arasında nedensel bir ilişkinin varlığını BRICS ve Türkiye ülkeleri özelinde ortaya koymaktır. Bu amaçla BRICS ve Türkiye ülkeleri için 2005-2017 yıllarını kapsayan dönemde doğrudan yabancı yatırım giriş ve çıkış verileri ile ihracat ve ithalat verileri basit doğrusal regresyon yöntemi ile modellenmiştir. Çalışmada sabit tek bir bulgudan ziyade birçok farklı bulguya rastlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dış Ticaret, Doğrudan Yabancı Yatırım, BRICS-T

ABSTRACT

THE CORRELATION BETWEEN FOREIGN DIRECT INVESTMENTS AND FOREIGN TRADE: THE CASE OF BRICS-T

CANPOLAT, Mehtap

Master's Thesis

Graduate School of Social Sciences

International Trade and Logistics

Thesis Advisor: Assoc. Prof. Aytaç GÖKMEN

May 2019, 85 pages

The objective of this study is to determine the causality between foreign direct investment and foreign trade on the example of BRICS and Turkey. In this regard, the causality between BRICS and Turkey is intended to be analyzed for the period of 2005-2017 by employing simple direct regression model. Many findings were estimated in the study instead of one single finding.

Keywords: Foreign Trade, Foreign Direct Investment, BRICS-T

TEŞEKKÜR SAYFASI

Tez çalıŐmalarım sűresince deęerli tecrűbeleri, yardım ve katkılarıyla beni yűnlendiren, akademik birikimlerini benimle paylaŐan deęerli tez danıŐmanım Doç. Dr. Aytaç Gűkmen'e ve yine desteęini esirgemeyen deęerli hocalarım Prof. Dr. Mahir Nakip'e, Dr. Őmer Yurtseven'e ve Doç. Dr. Dilek Temiz Din'e çok teŐekkűr ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	İV
ABSTRACT.....	V
TEŞEKKÜR SAYFASI.....	VI
İÇİNDEKİLER.....	Vii
TABLOLAR LİSTESİ.....	İX
KISALTMALAR LİSTESİ.....	Xİ
GİRİŞ.....	1
BÖLÜM I.....	3
1.DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR İLE DIŞ TİCARET İLİŞKİSİNİN TEORİK ÇERÇEVESİ.....	3
1.1. Doğrudan Yabancı Yatırım Kavramının Tanımı ve Önemi.....	3
1.2. Doğrudan Yabancı Yatırımları Belirleyen Faktörler.....	5
1.3. Doğrudan Yabancı Yatırım ve Dış Ticaret İlişkisi.....	8
1.4. Doğrudan Yabancı Yatırım, Dış Ticaret ve Küreselleşme İlişkisi12	
1.5. Doğrudan Yabancı Yatırımların Gelişmekte Olan Ülkelerle İlişkisi.....	13
BÖLÜM II.....	16
2. BRISC-T ÜLKELERİNDE DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARIN GELİŞİMİ VE DIŞ TİCARETLE İLİŞKİSİ.....	16
2.1. BRICS Kavramının Ortaya Çıkışı ve Önemi.....	16
2.1.1. Brezilya’da Dış Ticaret ve Doğrudan Yabancı Yatırım....	17
2.1.2. Rusya’da Dış Ticaret ve Doğrudan Yabancı Yatırım.....	19
2.1.3. Hindistan’da Dış Ticaret ve Doğrudan Yabancı Yatırım..	20
2.1.4. Çin’de Dış Ticaret ve Doğrudan Yabancı Yatırım.....	21
2.1.5. Güney Afrika’da Dış Ticaret ve Doğrudan Yabancı Yatırım23	
2.2. Türkiye’de Dış Ticaret ve Doğrudan Yabancı Yatırım.....	24

2.3. Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Dış Ticaret İlişkisini Ele Alan Çalışmalar	26
BÖLÜM III	40
3. DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR VE DIŞ TİCARET İLİŞKİSİ ÜZERİNE BİR UYGULAMA: BRICS VE TÜRKİYE ÖRNEĞİ.....	40
3.1. Çalışmanın Amacı ve Önemi	40
3.2. Çalışmanın Kapsamı ve Kısıtları	41
3.3. Veri ve Yöntem.....	41
3.4. Bulgular.....	43
3.5. Tartışma.....	57
SONUÇ	62
KAYNAKÇA	64
ÖZGEÇMİŞ	74

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1: BRICS-T Ülkeleri İçin Genel Tanımlayıcı İstatistikler.....	44
Tablo 2: Tek değişkenli doğrusal regresyon analizi, Brezilya DYYG kullanarak, Brezilya ihracatının tahmini.....	45
Tablo 3: Tek değişkenli doğrusal regresyon analizi, Brezilya DYYC kullanarak, Brezilya ihracatının tahmini.....	45
Tablo 4: Tek değişkenli doğrusal regresyon analizi, Brezilya DYYG kullanarak Brezilya ithalatının tahmini.....	46
Tablo 5: Tek değişkenli doğrusal regresyon analizi, Brezilya DYYC kullanarak Brezilya ithalatının tahmini.....	46
Tablo 6: Tek değişkenli doğrusal regresyon analizi, Hindistan DYYG kullanarak Hindistan ihracatının tahmini.....	47
Tablo 7: Tek değişkenli regresyon analizi, Hindistan DYYC kullanarak Hindistan ihracatının tahmini	47
Tablo 8: Tek değişkenli regresyon analizi, Hindistan DYYG kullanarak Hindistan ithalatının tahmini	48
Tablo 9: Tek değişkenli regresyon analizi, Hindistan DYYC kullanarak Hindistan ithalatının tahmini	48
Tablo 10: Tek değişkenli doğrusal regresyon analizi, Çin DYYG kullanarak Çin ihracatının tahmini	49
Tablo 11: Tek değişkenli doğrusal regresyon analizi, Çin DYYC kullanarak Çin ihracatının tahmini	49
Tablo 12: Tek değişkenli regresyon analizi, Çin DYYG kullanarak Çin ithalatının tahmini	50
Tablo 13: Tek değişkenli doğrusal regresyon analizi, Çin DYYC kullanarak Çin ithalatının tahmini	50
Tablo 14: Tek değişkenli doğrusal regresyon analizi, Rusya DYYG kullanarak Rusya ihracatının tahmini	51

Tablo 15: Tek değişkenli doğrusal regresyon analizi, Rusya DYYC kullanarak Rusya ihracatının tahmini	52
Tablo 16: Tek değişkenli doğrusal regresyon analizi, Rusya DYYG kullanarak Rusya ithalatının tahmini	52
Tablo 17: Tek değişkenli doğrusal regresyon analizi, Rusya DYYC kullanarak Rusya ithalatının tahmini	53
Tablo 18: Tek değişkenli doğrusal regresyon analizi, Güney Afrika DYYG kullanarak Güney Afrika ihracatının tahmini	53
Tablo 19: Tek değişkenli doğrusal regresyon analizi, Güney Afrika DYYC kullanarak Güney Afrika ihracatı tahmini.....	54
Tablo 20: Tek değişkenli regresyon analizi, Güney Afrika DYYG kullanarak, Güney Afrika ithalatının tahmini.....	54
Tablo 21: Tek değişkenli doğrusal regresyon analizi, Güney Afrika DYYC kullanarak, Güney Afrika ithalatının tahmini	55
Tablo 22: Tek değişkenli doğrusal regresyon analizi, Türkiye DYYG kullanarak, Türkiye ihracatının tahmini.....	55
Tablo 23: Tek değişkenli doğrusal regresyon analizi, Türkiye DYYC kullanarak, Türkiye ihracatının tahmini.....	56
Tablo 24: Tek değişkenli doğrusal regresyon analizi, Türkiye DYYG kullanarak, Türkiye ithalatının tahmini.....	56
Tablo 25: Tek değişkenli doğrusal regresyon analizi, Türkiye DYYC kullanarak, Türkiye ithalatının tahmini.....	57

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ASEAN	: Association of Southeast Asian Nations
BM	: Birleşmiş Milletler
BRICS	: Brezilya Rusya Hindistan Çin Güney Afrika
DYY	: Doğrudan Yabancı Yatırımlar
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
FDI	: Foreign Direct Investment
GAC	: Güney Afrika Cumhuriyeti
GATT	: General Agreement on Tariffs and Trade
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
IMF	: International Monetary Fund
MAI	: Çok Taraflı Yatırım Anlaşması
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyet Birliği
UNCTAD	: United Nations Conference on Trade and Development
vb.	: Ve benzeri
vd.	: Ve diğerleri
vs.	: Vesaire
WTO	: World Trade Organization

GİRİŞ

Uluslararası ekonomik sistemlerde aktif bir rol oynayan doğrudan yabancı yatırımlar aynı zamanda gelişmekte olan ülkeler için de büyük bir önem arz etmektedir. Gelişmekte olan ülkelerin reform sürecinde önemi anlaşılan doğrudan yabancı yatırımlar, özellikle 90'lardan sonra ülkelerarası rekabetin önemli bir unsuru haline gelmiştir (Ari, 2012: 151).

Bu çalışmada doğrudan yabancı yatırımlar ile dış ticaret arasında anlamlı bir etkileşimin olup olmadığı araştırılmıştır. Bu amaçla birinci bölümde ele alınan konu başlıklarında doğrudan yabancı yatırımın tanımı ve önemi üzerinde durulmuş, doğrudan yabancı yatırımların hangi faktörlerden etkilendiğinin saptanması hem yatırım yapan ülke için hem de yatırım yapılacak olan ülke için son derece önem arz ettiğinden, bu tespitten yola çıkılarak doğrudan yabancı yatırımları belirleyen faktörlere değinilmiş ve bu konu hakkında değerlendirmelerde bulunulmaya çalışılmıştır. Diğer taraftan çalışmanın konusu olan doğrudan yabancı yatırımlarla dış ticaret ilişkisi detaylı bir şekilde ele alınmaya çalışılmıştır. Ayrıca doğrudan yabancı yatırımlarla dış ticaret ilişkisinin önemli tetikleyici güç unsuru olduğu düşünülen küreselleşme olgusu bir başka başlık altında incelenmiştir. Birinci bölümün son başlığı olan doğrudan yabancı yatırımların gelişmekte olan ülkelerle ilişkisi ise doğrudan yabancı yatırımların gittikleri ülkelerin ekonomileri üzerindeki etkileri göz önüne alınarak ele alınmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde doğrudan yabancı yatırımların gelişimi ile dış ticaretle olan ilişkisi BRICS ve Türkiye ülkeleri için ele alınmıştır. BRICS kavramının ortaya çıkışı, BRICS ve Türkiye'nin kısaca ekonomisi, dış ticareti ve doğrudan yabancı yatırım profilleri hakkında bilgi verilmiştir. Çalışmanın son kısmında araştırmanın konusu ile ilgili olan çalışmalar ve de araştırmanın konusuna katkıda bulunacağı düşünülen yakın konulu uygulamalı çalışmalar ile elde edilen bulguları veren literatür taramasına yer verilmiştir.

Çalışmanın son bölümünde doğrudan yabancı yatırımlar ile dış ticaret arasında bir ilişki olup olmadığını bulabilmek için BRICS ve Türkiye ülkeleri için 2005-2017 dönemine ait veriler dikkate alınarak, söz konusu değişkenler arasındaki ilişki Basit Doğrusal Regresyon modeliyle analiz edilmiş ve sonuçlar üzerine öneriler geliştirilmiştir.

BÖLÜM I

1.DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR İLE DIŞ TİCARET İLİŞKİSİNİN TEORİK ÇERÇEVESİ

1.1. Doğrudan Yabancı Yatırım Kavramının Tanımı ve Önemi

Doğrudan yabancı yatırım, bir firmanın ev sahibi olarak bulunduğu ülkenin dışındaki ülkelere üretim amaçlı tesis kurması ya da dış ülkelerde var olan tesisleri satın alması olarak tanımlanmıştır. Doğrudan yabancı yatırım kavramı aynı zamanda farklı isimlerle de anılmaktadır. Doğrudan yabancı sermaye yatırımının, dolaysız yabancı sermaye yatırımı, direkt yatırımlar, doğrudan dış yatırımlar şeklinde ifadeleri mevcuttur. Literatür ve uluslararası kuruluşlar ele alındığında en sık kullanılan kavram, Doğrudan Yabancı Yatırım (DYY), (Foreign Direct Investment-FDI) olmuştur (Nur & Dilber, 2017: 17-18).

Yabancı sermayenin anavatanından ayrılıp başka bir ülkede yatırım halini almasının geçmişi 16.yy'a kadar götürülmüştür. Konu ile bağlantılı gelişmelere, Sanayi Devrimi'nin sonuçları arasında yer alan Batı Avrupa ülkelerinin özellikle 19.yy'ın ikinci yarısında maden çıkarımına, tarımsal hammaddelerin sanayiye sürülmesine, siyasi, askeri, coğrafi açılardan sömürge ve yarı sömürge olan ülkeler üzerine yapmış olduğu yatırımlar örnek verilmiştir. Söz konusu dönemde yabancı sermaye ayrıca ulaşım, iletişim, liman vb. altyapı yatırımlarını gerçekleştirmiştir (Ongun, 2001: 324-325).

Doğrudan yabancı yatırımlar, yabancıların gittikleri ülkede yeni bir şirket kurması ya da o ülkedeki bir şirketi kısmen satın alması, şube açması şeklinde gerçekleşir. Bu amaç dahilinde yurt içinde yaratılan kaynaklar ile yurtdışından getirilen kaynakların kullanılmasıyla doğrudan yabancı yatırımlar oluşturulmuş olur. Yurtdışından getirilen kaynaklar, yatırım yapılan ülkeye döviz girdisi, şirket menkul kıymetler, makine ve teknolojik yenilikler, sınai fikri mülkiyet ile doğal kaynakların aranıp çıkartılması haklarının doğması ile giriş gerçekleştirilirken, yurtiçi

kaynaklarda ise yatırımı gerçekleştiren yabancıların söz konusu ülke içerisindeki kâr, alacak ile öteki mali değerlerin şirket almak veya yatırım için kullanılması gereken bölümü ifade edilir (Uygur, 2005: 87).

Doğrudan yabancı yatırımlarda yabancı yatırımcının bir ülkedeki firmanın veya şirketin en az %10'luk veya daha fazla bir payla hisse sahibi olması durumudur (Koçtürk & Eker, 2012: 37). Yatırım yapılan ülke için söz konusu şirketin bulunduğu ülkenin borsasında işlem görerek, hisselerinin başka ülke ya da ülke şirket ve firmaları tarafından satın alınması durumunun, portföy yatırımlar haricinde kalan kısmının uluslararası yatırımcılar tarafından tamamına sahip olma ya da ortaklaşa gerçekleştirilen yatırımlara doğrudan yabancı yatırımlar denir (DPT, 2000).

Doğrudan yabancı yatırımlar bir ülkedeki teknolojik gelişmelere, beşeri sermayeye olumlu katkı sağlarken aynı zamanda ülkeye döviz girdisi sağlayıp dış ticaretini geliştirip rekabet ortamı oluşturur. Bu yönleriyle ele alındığında önemli bir yatırım şekli olduğu anlaşılmaktadır (Seyidoğlu, 2007: 676). Doğrudan yabancı yatırımlar ülkelerin ekonomik entegrasyonlarında önemli bir unsur görevi görmüştür. Hem sermaye hesaplarında oluşan sıkıntıların giderilmesinde hem teknik yeniliklerin gelişmesinde hem de girişimcilik ve büyümenin hızlanmasında etkin rol oynamıştır (Bevan & Estrin, 2000: 4).

Doğrudan yabancı yatırımlar ülkelerin üretimini arttırıp ülkelerin milli gelirine katkı sağlar. Burada dikkat edilmesi gereken nokta doğrudan yabancı yatırımlar, üretimi gerçekleştirirken, üretimde kullanılacak olan girdileri yurt dışından ya da yatırımda bulunduğu ülkeden sağlayıp sağlamaması ile gerçekleştirdiği üretimin ihracat mı yoksa iç piyasa için mi yapılıp yapılmamasının ülkelerin ödemeler bilançosu üzerinde etki yaratabileceğidir. Yine de dünyada küreselleşme sürecinin etkenleri arasında sayılan doğrudan yabancı yatırım girişlerinin, uluslararası arenada ticaret hacimlerini arttırıp, ülkelerin refah seviyeleri üzerinde olumlu bir etki yaratacağı genel kabul görmüş bir durumdur (Aizenman & Noy, 2006: 318).

Doğrudan yabancı yatırımlar giriş yaptıkları ülkede teknoloji transfer aracı görevi görmesi, söz konusu ülkenin dışa bağımlılığının azaltılması, nitelikli işgücü oluşturması, yönetim bilgisinin gelişimine olumlu etki yapması gibi katkıları söz konusudur (Kaya, 2004). Doğrudan yabancı yatırımların yerli ekonomi için katkı

sağlayıp sağlamadığı tatrışma konusu yaratmış olsa da ülkelerin sermaye birikimlerine katkı sağladığı gayet açıktır (Aslan, 1997).

1.2. Doğrudan Yabancı Yatırımları Belirleyen Faktörler

Doğrudan yabancı yatırımları belirleyen faktörler literatürde farklı başlıklar altında toplanmıştır. Kar ve Tatlısöz çalışmalarında, doğrudan yabancı yatırımları belirleyen faktörleri itici ve çekici olarak (Kar & Tatlısöz, 2008), Nunnenkamp ve Spatz çalışmasında, doğrudan yabancı yatırımlarda geleneksel ve geleneksel olmayan faktörler (Nunnenkamp & Spatz, 2002), Hakro ve Ghumro çalışmalarında, maliyetle ilgili olan, yatırım çevresine katkı sağlayan faktörler, makroekonomik göstergeler ile ülkelerin kalkınma stratejilerini (Hakro & Ghumro, 2007), Tuselmann ise doğrudan yabancı yatırımlarda belirleyici faktörleri arz ve talep yönlü olarak (Tuselmann, 1999) ele almıştır.

Doğrudan yabancı yatırımları etkileyen faktörlerle ilgili yapılan birçok çalışma ekonomik değişkenleri (ödemeler dengesi, ücret düzeyleri, GSYİH, verimlilik, döviz kurları, kâr) baz alırken, bir kısım çalışmada siyasi değişkenlerde dikkate alınmıştır. Ekonomik ve siyasi faktörlerin başlıcaları ihracat için gerekli olanaklar, demokratikleşme hareketleri, piyasanın büyüklüğü, ticari kısıtlamalar, uygun döviz kurları, dışa açıklık, ücret maliyetlerindeki düşüklük, doğal kaynak ve alt yapı tesislerinin yeterliliği, idari engeller, siyasi ve ekonomik istikrardır (Bozkurt & Dursun, 2006: 40).

DYY belirleyicileri arasında yer alan dış ticaret açığı ile ilgili yaklaşıma göre güçlü ve sağlam bir ekonominin göstergesi ticaret fazlası ile ihracat potansiyeli olduğundan bu durum DYY'i etkiler (Chakrabarti, 2001: 100). Schneider ve Frey (1985) çalışmalarında ticaret fazlası ile DYY arasındaki ilişkinin pozitif yönde olduğunu ortaya koymuştur.

DYY'nin bir başka belirleyicisi dışa açıklıktır. Dışa açıklık ithlat ile ihracatın toplamının GSMH'ya oranıyla ölçülmektedir (Kazgan, 1988). Dışa açıklık ile DYY arasındaki ilişkiyi ele alan çalışmalardan Lipsey ve Kravis (1980) ve Edwards (1990), dışa açıklık belirleyicisi ile DYY arasında pozitif etki olduğunu tespit etmişlerdir.

DYY belirleyicileri arasında yer alan döviz kuru ülkelerarası rekabetin belirleyicisidir. Döviz kurunun rekabet gücüne etkisi iki şekilde ortaya çıkar. Bunlar

gelir ve maliyet etkisidir. DYY girişi yapılan ÷lkenin parasının değerlenmesi o ÷lkede üretilen malların pazarlanmasını çok uluslu firmalar için çekici kılacaktır. Yatırımcı şayet ticari engellerle piyasa girişinin yasak olduğu yerel piyasada çalışmak istiyorsa doğrudan yatırımın ticareti ikamesi gerçekleşir. Böylece değer kazanmış olan ulusal para tüketicilerin satın alma gücüne etki yapacağından, doğrudan yabancı yatırım arttıracaktır. Bir ÷lkenin ulusal parasının yüksek dercede değerli olması dışarıdan gelen yatırımın satın alım gücünü olumsuz etkileyecektir. Bu durum beraberinde işgücü maliyetini arttırırken aynı zamanda üretimdeki ihracatı da negatif yönde etkileyecektir. Böylece yüksek değerde olan ulusal para DYY girişlerini olumsuz etkileyip, aksi durumda ulusal para değerinde meydana gelen kaybında DYY girişlerini pozitif yönde etkilemesi durumu ortaya çıkacaktır. Bunların yanında ulusla para değer kazandıkça tüketici kesimin satın alım gücü yükselip, pazar merkezli DYY girişleri üzerinde olumlu etki yaratabilir. Bundan dolayı döviz kurundaki düzey ve değişkenlik ile DYY arasında net bir ilişki söz edilemez. Bu durum daha çok ortaya çıkarılan malın amacıyla ilgilidir (Quere, vd., 2001: 180).

DYY üzerinde etkili olan belirleyicilerden biri de piyasa hacmidir. Piyasa hacmi ile var olan potansiyel talep yapısı DYY girişi yapılan ev sahibi ÷lkedeki GSYH'nin ölçülmesiyle ortaya çıkmaktadır. GSYH'nin DYY için önem arz eden bir faktör olduğunu White ve Bandera (1968) ve Scaperlanda ile Maurer (1969) çalışmalarında belirtmişlerdir. Tsai (1991), çalışmasında GSYH'de meydana gelen artışın, DYY üzerinde etkili olmadığını çalışmasında belirtmiştir.

DYY'i etkileyen faktörlerden bir de işgücü maliyeti ve emeğin verimliliğidir. İşgücü maliyeti daha çok emeğin yoğun kullanıldığı alanlardaki yabancı yatırımlar ve de ihracat odaklı çalışan firmalar için önem arz etmektedir. Yoğun emekle üretim yapan firmalar, kar maksimizasyonunu sağlamak adına, ucuz işgücünün olduğu bölgelerde yatırım yapacaklardır. ÷lkelerdeki sendikalaşma seviyesinin düşük ücret ile idari özgürlüğe engel oluşturması, DYY akışına olumsuz bir etki bırakır. Aynı zamanda işçilik maliyetleri büyük bir önem arz etmeyip, ÷lkelerarası ücret farklılıkları az ise bu durumda da nitelikli işgücü ve verimlilik DYY üzerinde etkili olur (Açıkalin, vd., 2006: 272-273).

UNCTAD, doğrudan yabancı yatırımları etkileyen faktörleri üç başlık altında toplamıştır. Bunlar iktisadi, siyasi ve yatırım ortamına ilişkin belirleyicilerdir. İktisadi faktörlerde pazara yönelme, kaynağa-stratejik varlığa yönelme, etkinliğe yönelme söz konusudur. Siyasi faktörler vergi, ticaret, özelleştirme ve piyasaların yapısı ile işleyişlerine dair politikalar, doğrudan yabancı yatırımlara ilişkin uluslararası antlaşmalar, ticaret ve yatırım anlaşmalarını kapsamaktadır. Yatırım ortamına ilişkin faktörler ise maliyetleri, sosyal etkenlikleri, yatırım sonrası hizmetleri, yatırım teşviklerini ve yatırımların özendirilmesini kapsar (UNCTAD, 1998).

Dunning, yatırım üzerinde politik istikrarın etkisine dikkat çekmiştir. (Dunning, 1973: 291). Agarwal, doğrudan yabancı yatırımlar üzerinde etkili olan özellikle iki politik faktör üzerinde durmuştur. Bunların siyasi istikrar ile yerlileştirme tehlikesinin olduğunu ifade etmiştir (Agarwal, 1980: 760).

Schneider ve Frey (1985), çalışmalarında doğrudan yatırımların iktisadi ve siyasi belirleyicilerini konu edinmişlerdir. Çalışma geliştirmekte olan 54 ülke için 1976, 1979 ile 1980 dönemi dikkate alınarak, siyasi, iktisadi, birleştirilmiş ve siyasi-iktisadi modeller kullanılarak yapılmıştır. Çalışmanın sonucu doğrudan yabancı yatırımlarda en önemli belirleyicilerin GSMH ile ödemeler dengesi olduğu tespit edilmiştir (Schneider & Frey, 1985).

Özağ (1994), Türkiye’de doğrudan yabancı yatırımın belirleyicileri konusunu ele aldığı çalışmada, ithalat liberalizasyonu, GSMH, ücret maliyetini, reel döviz kurunu, ihracat teşviklerini ve yatırım değişkenlerini kullanmıştır. Çalışma sonucunda doğrudan yabancı yatırımlar üzerinde en çok etkili olan faktörlerin GSMH ve teşvikler olduğu sonucuna ulaşmıştır (Özağ, 1994)

Lim, bir ülkeye giriş yapan doğrudan yabancı yatırımı belirleyen faktörlerin önemlilerini pazarın büyüklüğü, nüfusun ve de milli gelirin büyüklüğü olarak belirtmiştir. Özellikle doğrudan yabancı yatırımların teşvikinde pazarın genişliğinin ölçek ekonomilerinde pazara arz olan malın maliyetini düşüreceğinden, yani çıktının birim maliyetini daha da düşürme durumunun buna olanak sağlayacağını ifade etmiştir (Lim, 2001).

Hayaloğlu ve Artan, doğrudan yabancı yatırımların kurumsal belirleyicileri konusunda ele aldıkları çalışmada, 29 OECD ülkesi için ekonomik ve kurumsal belirleyicileri incelemiştir. Çalışmada doğrudan yabancı yatırımlar üzerinde ekonomik belirleyicilerden ziyade sosyo-ekonomik durumun, devlet istikrarının, iç karışıklıkların, askeriyeinin siyasete etkisinin, dinsel ve etkin gerginliklerin, kanun düzen, yatırım profili ve bürokratik kalite gibi kurumsal göstergelerin etkisi belirtilmiştir. Böylece OECD ülkelerine yabancı yatırım çekme konusunda iyi bir kurumsal yapının önemi vurgulanmıştır (Artan & Hayaloğlu, 2015).

Oransay ve Mike, 23 OECD ülkesi için doğrudan yabancı yatırımların sosyo-politik belirleyicileri üzerine yaptıkları araştırmada, doğrudan yabancı yatırımlarda etkili olan sosyo-politik faktörlerden olan yasal sistemin bağımsızlığı, rekabet koşullarının adil ve uygunluğu, uygulanan politikaların şeffaflığı, siyasi istikrar ve etkin mülkiyet hakları değişkenlerini kullanmışlardır. Çalışma sonucunda doğrudan yabancı yatırımlar ve sosyo-politik belirleyiciler arasında pozitif ve anlamlı bir ilişkinin varlığı söz konusu olmuştur (Oransay & Mike, 2016).

Dücan, çalışmasında doğrudan yabancı yatırımların belirleyicisi olarak hedef ülkenin diğer çevre ülkelerle olan dış ticaretinin etkisini ele almıştır. Çalışma sonucunda iki değişken arasında ilişki tespit etmiştir. Ayrıca komşu ülkelerle yapılan dış ticaret toplamının, doğrudan yabancı yatırım girişleriyle nedensellik ilişkisi gösterdiğini ortaya koymuştur (Dücan, 2016).

Çütçü ve Kan, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını etkileyen faktörler konusunu Türkiye için ele aldıkları çalışmada, enflasyon ve işgücü değişkenlerinin doğrudan yabancı yatırımları negatif yönde etkilediğini, kişi başına düşen milli gelirin ise doğrudan yabancı yatırımları pozitif yönde etkilediğini belirtmiştir (Çütçü & Kan, 2018).

1.3. Doğrudan Yabancı Yatırım ve Dış Ticaret İlişkisi

Doğrudan yabancı yatırım ve dış ticaret ilişkisi Hecksher- Ohlin- Samuelson ve Mundell'in ortaya attıkları teori etrafında genişletilmiştir. Bu yaklaşım "uluslararası mal ticareti, uluslararası üretim faktörlerini ikame eder" düşüncesiyle hareket etmiştir (Liu, vd., 2001: 191). Mundell (1957), modelinde üretim faktörlerinin tüm ülke ve bölgelerde benzer özellikte olacağı savı kabul edilmiştir.

Üretim faktörlerinin ticaret ile mobilitesinin, ticaretteki kısıtlamaların söz konusu olduğu ülkelerde, tamamlayıcı özellikten çok ikameci özelliği taşıyacağı ve ticaretteki kısıtlamalarda artış olduğunda, faktör hareketlerinin uyarılacağı, faktör üzerindeki engellerinde ticareti teşvik edeceği düşüncesi hakimdir.

Doğrudan yabancı yatırımla ihracat ilişkisinin tarihi klasik ve neo-klasik döneme kadar indirgenmektedir. Adam Smith, David Ricardo, Mundell, Heckscher-Ohlin-Samuelson'ın fikirleri bu konuda yol gösterici olmuştur. Bu dönemde ülkelerarası sermaye hareketliliği konusuna yer verilmemesine rağmen yine de konu ile ilgili ilk tartışmaların başladığı dönem klasik ve neo-klasik dönem olmuştur. Ricardo teorisini, sermayenin uluslararası arenada hareketli olmadığı varsayımına dayandırdığından, konu ile ilgili açıklamalarda bulunmamıştır. Aynı şekilde H-O teorisinde de dış ticaretin farklı faktör donanımlarına sahip olan ülkeler arasında gerçekleşeceğini ve ticaret geliştikçe, faktör fiyatlarının da ülkeler arasında eşitleneceğini savunan Heckscher-Ohlin-Samuelson teorisi de uluslararası sermaye hareketleri konusunda görüş belirtmemişlerdir. Yine de iki ülke arasındaki ticari akımlar sabit olarak kabul edilen faktör donatımı için ikame konumunda olduğu kabul edilmiştir. Buna istinaden doğrudan yabancı yatırımlar ile ihracat arasındaki ilişkiyi ele alan akademik çalışmalarda, başlarda bu iki akımın birbirini tamamlayıcı mı yoksa ikame edici mi olup olmadığı konusu önem kazanmıştır (Çetin & Şeker, 2013: 122).

Ghazali, ülkelerin DYY'den etkin bir biçimde yararlandığı takdirde ihracatlarında ve ekonomik büyümelerinde pozitif gelişmelerin olacağını belirtir. DYY'ın sadece teknolojinin transferiyle sunduğu üretim imkanlarının dışında tüketiciyi de faydalandırması gerektiğini, bununla beraber küresel beceri ve uygulamalara erişimi nitelikli işgücü ve doğal kaynakların en uygun şekilde kullanımı ile yerel sanayinin uluslararası arenada rekabetçi özelliğini göstermesine katkı sağlamalıdır. Ayrıca ulus ötesi şirketler de küresel alanda yeni pazarlar oluşturarak, uluslararası mal ve hizmet kaliteli üretim politikasını izleyerek yatırımcılara yabancı pazarlara girişte destek verebilir (Ghazali, 2010: 124).

Ticaret alanında başlayan serbestleşme hareketleri sonrasında mali serbestleşmenin devamı olarak sermaye hareketlerinde ortaya çıkan serbestleşme tüm dünya ülkelerini etkileyerek 1980'lerde büyük bir ivme kazandı. Küreselleşmenin de

etkisiyle uluslararası üretim ve doğrudan yabancı yatırımlarda artış süreci başlamıştır. Doğrudan yabancı yatırım ev sahibi ülkelere sermaye, teknolojik yenilikler ve istihdam sağlama açısından olumlu katkılarda bulunmuştur. Böylece çok uluslu şirketler avantajlı buldukları ülkelere yatırım yapmayı seçerken, gelişmekte olan ülkeler ise ekonomik büyümelerini arttırmak adına doğrudan yabancı yatırım girişlerine destek sağlamışlardır. Gelişmekte olan ülkelere birçok katkı sağlayan doğrudan yabancı yatırımlar ile ekonomik büyüme arasında artı yönde bir ilişki olduğu kabul görmektedir (Acaravcı & Akyol, 2017: 18).

Dış ticaret, ülkeler arası mal, hizmet ve sermayenin el değiştirmesidir. Ülkeler kendilerinde olmayan veya az bulunan mal ve hizmeti diğer ülkelerden temin ederler. Böylece gerçekleşen dış ticaret ülkelerin kalkınmasında ve refah seviyelerinin artmasında önemli bir etken halini alır. Dış ticaret ithalat ve ihracat şeklinde gerçekleşir. Dış ticareti ülkelerin sınırları, kültürleri, coğrafi konumları, teknolojik yenilikler, ulaşım, üretim, doğrudan yabancı yatırımlar, nüfusta meydana gelen artış ve ticari antlaşmalar gibi faktörler etkilemektedir. Özellikle doğrudan yabancı yatırımlar dış ticarete katkı sağlarken aynı zamanda ülkeye yeni teknolojilerin ve know-how taşınmasında sağlar. Doğrudan yabancı yatırım ile dış ticaret ülke sınırları dışında var olan fırsatların değerlendirilmesi açısından birbirlerinin hem alternatifi hem de tamamlayıcısı olarak kabul edilebilir (Dücan, 2016: 296).

Dış ticaret akımları ile DYY arasında dolaylı ve dolaysız bir takım ilişkiler söz konusudur. İhracat teşviki, ithalat ikamesi ya da daha çok ara malı ticareti dolaysız etkiyi oluşturmaktadır. DYY'nin bu etkisi ev sahibi ülke, kaynak ülke ve de ev sahibi ülkeyle başka üçüncü dünya piyasaları arasında fark edilmektedir (Goldberg & Klein, 1997). DYY'nin ekonomiyi her zaman olumlu etkilemediği zamanlarda söz konusu olabilmektedir. Özellikle de ihracat üzerinde etkilidir. DYY herhangi bir sektörde yurtiçi tasarrufların yerini alırsa bu durum yurtiçi yatırımlar üzerinde dışlama etkisine sebebiyet verebilir. Faktör fırsatlarını geniş alanda kullanma yerine, eski ve yeterli olmayan teknolojilerin transfer edilmesine yol açabilir. Böyle durumların hakim olduğu anlarda DYY girişleri ihracata katkı yapmayacağı gibi ev sahibi ülke de ki dinamik karşılaştırmalı üstünlük sahibi olduğu alanların iyileştirilmesinde katkı sağlamaz (Kıran, 2011: 150).

Ülkelere giriş yapan DYY piyasa ile ihracat merkezli olmak üzere iki şekilde ele alınmaktadır. Piyasa merkezli DYY bir ülkede yatırım kararı alırken, söz konusu ülkenin ekonomik büyüme performansı ile ekonomik ölçeğini dikkate alır. İhracat merkezli DYY bir ülkeye yatırım kararı alırken o ülkenin kendisine sunacağı maliyet avantajı fırsatını göz önünde bulundurur (OECD, 2000/4: 11-13). DYY ile ihracat arasındaki nedensellik ilişkisi iki yönlü de işleyebilmektedir. İhracat açısından ele alındığında ev sahibi ülkenin karşılaştırmalı üstünlüğü göz önüne alınarak üretim tabanı oluşturulabilmektedir. Bu da DYY girişlerinin ihracatı teşvik edeceği anlamına gelir. Ulus ötesi şirketler, ihracat sahalarında rekabetçi özellik gösterip kârlı durumda oldukları zaman, kârlarını tekrar yatırıma yönlendirip, yeni teknolojilerle tanıma ve kullanma, üstün yönetimler ile pazarlama politikalarıyla gelişim gösterebileceklerdir (Pacheo-Lopez, 2005).

DDY ithalatı arttırdığında ve de ticaret haddini kötüleştirdiğinde, ödemeler bilançosu üzerinde de olumsuz etki bırakabilmektedir. Bu durum yurtiçi verimlilikteki kayba yol açacaktır. Ayrıca sermaye mallarında fiyat artışı yapıp, yurtiçi yatırımları azaltacaktır (Ghazali, 2010: 125). Lipsey (1991)'e göre, yabancı mülkiyete sahip ithalatın ikamesi söz konusu olamaz. Çünkü yabancı mülkiyetli şirketler, yerli şirketlere kıyasla üretim için birim başına daha çok materyal ile parça satın alabilirler. Bazı ülkeler için yapılan çalışmalarda da DYY girişlerinin başlarda ev sahibi ülkenin ithalatını arttırma eğilimi gösterdiğini ortaya koymuştur. Bunun nedenleri arasında ulusötesi şirketlerin, gittikleri ev sahibi ülkede kısıtlı olan sermmaye, ara malı ve hizmeti ithal etmesi gösterilmektedir. Gelişmekte olan ülkeler bazında kaygı oluşturan durumlardan biri de yatırımcının giriş yaptığı ülkenin doğal kaynaklarını kullanarak elde ettikleri ürünü ihraç etmeleridir. Ayrıca ihraç ettikleri ürün işlenmediğinden evsahibi ülkeye bu ürün için çok az ödeme yapılır. Söz konusu durumlar gerçekleşirken , ev sahibi ülke kendi hammadesini işleme ve imalat sürecinin diğer karmaşık aşamalarıyla uğraşma konusu engele takılmış olur.

DYY ithal ikameci sanayiler üzerinde odaklandığında, önceleri ev sahibi ülkenin ithal ettiği malları, yabancı yatırımcının ev sahibi ülkede üretmeye kalkışması ithalat üzerinde olumsuz etki yaratır (Hossain, 2008: 5).

1.4. Doğrudan Yabancı Yatırım, Dış Ticaret ve Küreselleşme İlişkisi

Ticaret ile kambiyo denetimleri üzerindeki engellerin kaldırılmasıyla, dünya ekonomisi hem malların hem de sermayenin büyük oranda serbest bir ağda dolaşım sağladığı küresel alan özelliği kazanmıştır. 1980'lerden sonra ticaret ile doğrudan yabancı yatırımların dünya ekonomisindeki yeri göz önüne alındığında baskın etken olarak doğrudan yabancı yatırımlar öne çıkmıştır. Aynı zamanda gelişmekte olan ülkeler arasında yoğunluk kazanan ticaret gibi yabancı yatırımlarında gelişmekte olan ülkeler arasında yoğunlaştığı dikkat çekmiştir. Küreselleşme olgusu, doğrudan yabancı yatırımların ülkelerin ekonomisinde katalizör görevi görmesinden öte doğrudan yabancı yatırımların dünya ekonomisinin entegre olmasına yaptığı katkıya odaklanmıştır. Ulaşım, iletişim, teknolojiye meydana gelen gelişmeler maliyetleri azaltırken çok uluslu şirketlerinde etkisiyle ana ülke dışında gerçekleşen üretim dünyanın küresel fabrikaya dönüştürmüştür (Aytemiz, 2009: 189).

Doğrudan yabancı yatırımlar, küreselleşme sürecinden önce yeterli seviyede önemsenmemiştir. Günümüzde ise hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler için ilgi odağı olmuştur. DYY savunucularına göre küreselleşmenin hakim olduğu günümüzde, bir ülke yabancı yatırım çektiği oranda küresel üretim ve gelirden pay alıp, milli refahını yükseltecektir. Doğrudan yabancı yatırımlar miktar ve nitelik anlamında ülkelerin kalkınma seviyelerinde önemli etkiler bırakmaktadır. Özellikle günümüzde ülkelere giriş yapan doğrudan yabancı yatırımlar da meydana gelen artışlar söz konusu ülkelerin büyüme süreçlerine katkı sağlamaktadır. DYY miktarıyla ekonomilerin kalkınmaları arasında doğru yönlü ilişkinin olduğu, yapılan teorik ve ampirik çalışmaların dışında ülkelerin deneyimleri sayesinde de genel kabul görmüş bir olgudur. Bu durum ülkelerin DYY'ı tercih etmelerinde büyük bir etkendir (Afşar, 2004: 85-87).

Küreselleşme, dış ticaret ile sermaye hareketleri önünde engel teşkil eden sınırları ortadan kaldırmıştır. Gelişmiş ülkeler sermaye açısından zengin durumda olup ekonomik kalkınma süreçlerinde sıkıntı yaşamazken, aynı durum az gelişmiş ülkeler için söz konusu olmamaktadır. Bu durum dünyada ekonomik kaynakların dağılımında büyük bir dengesizliğe yol açmıştır. Gelişmekte olan ülkelerin geçiş süreçlerinde uyguladıkları liberal politikalar, dışa açık olan ekonomilerin milli yatırımlarını yabancı sermaye ile finanse etmesi ve mali serbestleşme politikalarının

da etkisi sayesinde ülkeler arası hız kazanan sermaye hareketleri, gelişmekte olan ülkelerin mali piyasalarına katkıda bulunup, söz konusu ülkelerin küresel ekonomiye entegre olmasını sağlayacaktır (Demir, 2007:152).

Küreselleşmenin ivme kazanmasıyla beraber küresel ekonomilerde üretim ile mali alanlardaki engellemelerin kaldırılması sayesinde teknoloji ve bilgiye ulaşma olanaklarının uygun hal alması, bazı ulusötesi şirketlerin üretim ağlarını küresel dünyanın çeşitli bölgelerine yaymasında kolaylık sağlamıştır. Bu durum yatırımcıların üretim süreçlerini risk oranının düşük olduğu, yüksek getirilerin beklendiği ülke ekonomilerine kaydırmalarına sebebiyet vermiştir. (Elmas, vd., 2011: 222).

Küreselleşme üzerinde itici bir güç uygulayarak küreselleşmeye katkıda bulunan doğrudan yabancı yatırımların son yıllar itibariyle yoğunlaştığı dikkat çekmektedir. 1990 yılında dünyanın en büyük çok uluslu 100 şirketi toplam DYY stokunun 1/3'nü, toplam akışının ise %14'nü oluşturmuştur. DYY'nin önünün açılmasında en büyük katkı Çok Taraflı Yatırım Anlaşması (MAI) sayesinde olmuştur. Çok uluslu şirketlerin ulusal hükümetler karşısında koruyarak bir üst konuma yerleştiren MAI, firmaların maliyetlerinin arttırılmasının, şirket kârlarını düşüren her tür işlemin, halk sağlığı ve çevre koruma gibi bir çok alanda hükümetler tarafından uygulanacak olan politikalara karşı koruma sağlar. MAI hükümetleri ve yatırımcıları çoğu alanda korumakla yükümlü uluslararası bir anlaşmadır (http://www.akademiktisat.net/calisma/kuresellesme/kure_dyy_dozyakisir.htm).

1.5. Doğrudan Yabancı Yatırımların Gelişmekte Olan Ülkelerle İlişkisi

DYY nitelikleri ve miktarları bakımından gelişmekte olan ülkeler için ekstra bir önem arz etmektedir. Gelişmekte olan ülkeler DYY çekmek adına özendirici birçok politika izlemektedir. Doğrudan yabancı yatırımlar gelişmekte olan ülkelerin kalkınmalarında hem bütçe açıklarının finanse edilmesi alanında hem de endüstriyel yapılanmalarının ilerlemesi alanında büyük bir rol üstlenmektedir (Afşar, 2004: 87). Gelişmekte olan ülkelerin doğrudan yabancı yatırımları çekmek için göztermiş oldukları çabalar, doğrudan yabancı yatırımları olumlu etkiler yarattığına yönelik ortaya atılan teorileride desteklemektedir (Mencinger, 2003: 491).

DYY lke ekonomilerinin dünya ekonomisiyle btnleþmesine olanak veren önemli bir araçtır. DYY özellikle son yıllarda kısıtlı sermayeye sahip olan geliþmekte olan ülkeler için oldukça dikkat çeken bir konu olmuþtur. Günümüz ekonomilerinde geliþmekte olan lkeler DYY’de büyük ölçüde rol üstlenmektedir (Luo, vd., 2010: 68-69).

Geliþmekte olan ülkeler ekonomilerinde büyüme ve kalkınma hedeflerini gerekleþtirmek adına DYY’i desteklerler. Çünkü DYY geliþmekte olan ülkelerin ekonomileri için altyapı yatırımını, kaynakların kullanımını, teknolojik alanda ilerlemeyi arttıracakđ ve ekonomik büyüme ile sürdürülebilir kalkınmada temel dinamik konumunda olacakđ dþnlr (Yılmaz, 2010: 242).

Doğrudan yabancı yatırımlar geliþmekte olan ülkelerde iþ sahaları açması, beraberinde gelirin doğmasını, istihdamın artmasını sağlar. İstihdam etkisi daha çok emek yoğunlukta teknoloji kullanan endüstri dallarında görülmektedir. Fakat yabancı yatırımlar daha çok sermaye yoğun teknolojilerle ilgili olduğundan, bilgi seviyesi yüksek iþgc istihdam edilmektedir. Sermaye yoğunlukta alıþan sektörlerin ya da var olan bir firmanın satın alınmasıyla gerekleþen yabancı yatırım giriþlerinin etkisi çok az olabilmektedir. Bu durum ekonomilerde negatif etkilere de yol açmaktadır (OECD, 2002: 18).

Erol ve ınar (2013), alıþmalarında gemiþ yıllarda geçerli olan DYY’nin geliþmekte olan ülkelerin kaynaklarını sömürdüğü tezinin aksine, 2002’de Birleþmiþ Milletler Toplantısı’ndan sonra DYY’nin geliþmekte olan ülkelerin ekonomisine katkı yapabileceği, istihdamı arttırıp, yoksulluğu azaltacakđ grþne istinaden doğrudan yabancı yatırımların geliþmiþ ve geliþmekte olan ülkelerdeki durumunu analiz edip, yoksulluğu dþrp dþrmeyeceđini test etmiþlerdir. alıþmanın elde edilen bulgular yabancı yatırımların kiþi baþına gelir üzerinde bir artıþa yol açtığı, bunun yanında geliþmekte olan ülkelere yapılan doğrudan yabancı yatırımların gelir eþitsizliđinin düzelmesinde aktif bir rol oynadığı belirtilmiþtir. Geliþmekte olan ülkeler için ihracat artıþının uzun dönemde gelir dağılımını olumlu yönde etkilediği, ithalatta görülen artıþın ise gelir dağılımını olumsuz yönde etkilediğini gstermiþtir.

Blomström vd. (1992) alıþmalarında geliþmiþ ve geliþmekte olan ülkelerde doğrudan yabancı yatırımların etkisini 1960-1990 yılları arası için incelemiþlerdir.

Çalışmada doğrudan yabancı yatırımların sadece gelişmiş olan ülkelerde büyümeyi teşvik edici bir faktör olduğunu belirtmişlerdir.

BÖLÜM II

2. BRISC-T ÜLKELERİNDE DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARIN GELİŞİMİ VE DIŞ TİCARETLE İLİŞKİSİ

2.1. BRICS Kavramının Ortaya Çıkışı ve Önemi

BRICS kavramı Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin, ve Güney Afrika'nın İngilizce isimlerinin baş harfleriyle oluşturulmuştur. Yatırım bankası Goldman Sachs'da Küresel Ekonomik Araştırma direktörü olan James O'Neill tarafından ortaya atılmıştır. O'Neill'in 2001 yılında kaleme aldığı "Building Better Global Economic BRIC's" isimli raporda ele alınan kavramla anlatılmak istenen, dünya ekonomisini yeniden şekillendirecek olan söz konusu ülkelerin sadece sanayileşme yolunda ilerleyen bir grup ülke olması değil, aynı zamanda dünya sermaye ve ticaretine de yön vermede etkin güç konumunda olmalarıdır (Gerber, 2017. 41-42).

O'Neill BRICS ülkelerinin yüksek büyüme oranlarını, demografik yapılarını ve de ekonomik potansiyellerini göz önünde bulundurmıştır. Yani söz konusu ülkelerin yüz ölçümlerinin genişliği, nüfuslarının kalabalıklığı, tüketici sayısının fazlalığı gibi ortak etkenler söz konusudur. BRIC ilk toplantısını 2006 senesinde gerçekleştirirken, gruba Güney Afrika'da 2010 senesinde dahil olmuştur. Böylece BRIC Güney Afrika'nın da katılımı sonrası BRICS ismini aldı. BRICS yükselen ekonomilere bölgesel ve uluslararası arenada liderlik ederken aynı zamanda ekonomisi hızla büyüme gösterip, yabancı yatırımcıların gözdesi olma yolunda ilerlemiştir (Narin & Kutluay, 2013: 31).

BRIC kavramı BRICS halini almadan önce "Dörtler Grubu" yani "Big Four" diye adlandırılıyordu. Aynı zamanda dünya ekonomisinin "Kare Ası" şeklinde de bilinmekteydi. Daha sonraları Güney Afrika'nın da eklenmesiyle bu sayı beşe çıktı. Bu ülkeler hem ortak hem de kendilerine özgü özellikleri barındırmaktadırlar. Ortak özelliklerini ülkelerin sahip oldukları nüfus ve yüz ölçümleri oluşturmaktadır.

BRICS dünya nüfusunun yaklaşık olarak %40'na sahipken, dünya ekonomisinin de %25'ne sahiptir. Hızla gelişmekte olan bu ülkelerin temel amacı dünya politikasında daha fazla söz sahibi olabilmektir (http://www.bilgesam.org/incele/86/-brics--cok-kutuplu-bir-dunyaya-dogru/#.XK_r7egza00, 2012).

BRICS, geçen on yıllık süreçte dünyanın en büyük yükselen piyasalarının büyüyen gücünü göstererek ve G7 ekonomileriyle yarışacak seviyeye gelmiştir. 2011 yılına gelindiğinde Güney Afrika'nın da gruba dahil edilmesiyle BRICS halini alan bu ülkelerin yalnızca bir kısaltma olarak mı kalacağı veya bir entegrasyon haline mi dönüşeceği belirsizliğini sürdürmeye devam etmektedir (Baytar, 2012: 404).

BRICS ülkeleri yükselen ekonomiler kategorisinde değerlendirilmektedir. Küresel düzende ilerleyen dönemlerde BRICS'in daha da yükseleceği bazı süper güçlerin yerini alacağına dair öngörüler dahi söz konusudur. Jim O'Neill bu argümanı ortaya koyarken, sadece söz konusu ülkelerin yüz ölçümleri, demografik, ekonomik ve siyasi yapılarının benzer ya da farklı taraflarını göz önünde bulundurmasının dışında aynı zamanda bu ülkelerin küresel siyasetteki bakışını yerini de göz önünde bulundurmıştır. Çünkü ABD'nin dünya ekonomi ve siyasetindeki hegemonyasına denge oluşturabilecek bu durumun alternatifi şeklinde düşünülen siyasi bir proje sonucunda ortaya çıktığı, aslında küresel düzende şekillendirici ya da aktif bir rol üstlenemeyeceği yönünde düşünceler de mevcuttur (Ünay & Kayıkçı, 2013).

BRICS küresel ekonominin %20'den fazlasını temsil ederken, dünya ticaretinde de %17'lik bir paya sahip olmakla, dünya sanayi üretiminin 1/3'nü, tarımsal üretiminde yarısını karşılamaktadır (<http://iktibasdergisi.com/2018/07/26/brics-nedir-turkiye-hangi-amacla-katiliyor/>, 2018).

2.1.1. Brezilya'da Dış Ticaret ve Doğrudan Yabancı Yatırım

Portekizli kaşif Pedro Alvares Cabral tarafından 1500 yılında keşfedilerek Portekiz kolonisi olan Brezilya, 1822'de bağımsızlığını ilan ederek Brezilya İmparatorluğu, 1889 yılında ise Brezilya Federal Cumhuriyeti'ne dönüşmüştür (Kiper, 2012: 2). Güney Amerika kıtasının en güçlü ekonomisine sahip olan ülke aynı zamanda sahip olduğu nüfus yoğunluğu ile Güney Amerika'daki en kalabalık

ülkedir. Yüzölçümü olarak dünya sıralamasında beşinci sırada yer almaktadır. Geçmişinde sömürgeciliğide yaşamış olan bu ülke 1960'larda ithal ikameci politikalar uygulamıştır. Sahip olduğu hammaddeyi de ihraç etmiştir. Brezilya'da 1990'larla birlikte ekonomide dönüşüm sürecine girmeye başlamıştır. Bu dönüşüme en büyük olumlu etki doğal kaynaklar ve işgücü faktörlerinden gelmiştir. Böylece ekonomide yaptığı reformlarla aşama kaydeden Brezilya, 1990'lardan sonra küresel ekonomi sahnesinde yerini almaya başlamıştır (Özsoylu & Algan, 2011).

Güney Amerika kıtasının en güçlü ekonomisine sahip olan ülke aynı zamanda sahip olduğu nüfus yoğunluğu ile Güney Amerika'daki en kalabalık ülkedir. Yüzölçümü olarak dünya sıralamasında beşinci sırada yer almaktadır. Geçmişinde sömürgeciliği de yaşamış olan bu ülke 1960'larda ithal ikameci politikalar uygulamıştır. Sahip olduğu hammaddeyi de ihraç etmiştir. Brezilya'da 1990'larla birlikte ekonomide dönüşüm sürecine girmeye başlamıştır. Bu dönüşüme en büyük olumlu etki doğal kaynaklar ve işgücü faktörlerinden gelmiştir. Böylece ekonomide yaptığı reformlarla aşama kaydeden Brezilya, 1990'lardan sonra küresel ekonomi sahnesinde yerini almaya başlamıştır (<http://www.mfa.gov.tr/brezilya-ekonomisi.tr.mfa>, 2018).

Brezilya'nın, BRICS grubu içerisinde yer alan diğer ülkelerle beraber 2050'lere gelindiğinde dünya ekonomisini yönlendirecek süper güçler arasında olduğu tahmin edilmektedir. Bunda Brezilya'nın sahip olduğu zengin kaynakların, yeni petrol rezervlerinin bulunmasının, tedarikçi ülke olmasının, yakın zamanda yaşadığı krizlere rağmen BRICS'deki yerini korumasının etkisi büyüktür. Brezilya sahip olduğu yoğun nüfusunun ve 2 trilyon dolardan fazla olan GSMH'nin etkisiyle Latin Amerika ülkeleri arasında birinciliği başka ülkelere kaptırmamaktadır. Özellikle son dönemlerde ülkede sağladığı siyasi istikrarında etkisiyle ticari alanda da cazip olan ülkeler konumundadır. Çünkü nüfus yoğunluğunun sonucu olarak oluşan tüketim potansiyeli beraberinde ithalatını da arttırmıştır. Bu durum da Brezilya'yı çekici bir pazar alanı olarak konumlandırmıştır (<https://www.tetsiad.org/files/raporlar/brezilya.pdf>).

Brezilya genellikle kendisine pazar olarak gördüğü Amerika kıtası ile Avrupa Birliği ülkelerinin haricinde son zamanlarda yeni pazarlarda eklemiştir. Bunlar Afrika bölgesi, Doğu Avrupa, Asya, Orta Doğu ile Körfez bölgeleridir. Dünya

ticaretinde Güney-güney olarak belirtilen ticaret akımının daha da atağa geçmesinde Brezilya etkin konumdadır. Özellikle ihracat alanında, ihraç mallarında çeşitlendirme ve yeni pazarlara giriş yaparak başarı sağlayan Brezilya, sadece tarım ürünleriyle sınırlı kalmayarak, otomotiv, kimyasallar, uçak, elektrik-elektronik vb. bir çok endüstri ürünlerini de ihraç kalemleri arasına yerleştirmiştir (<https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/guney-amerika/brezilya/ulke-profil/genel-bilgiler>).

Brezilya'nın üye olduğu uluslararası kuruluşlar, ekonomik entegrasyonlar ve gerçekleştirdiği ticari antlaşmalar, Brezilyanın dünya ekonomi sahnesinde ki aktifliğini bir kez daha ortaya koymaktadır. BM, WTO, Dünya Bankası, IMF, G20, SELA, Rio Grubu, SACU-Güney Afrika Gümrük Birliği, ALADI-Latin Amerika Entegrasyonu Birliği, MERCOSUR Ortak Pazarı gibi kuruluş, grup ve antlaşmalar Brezilya'nın hem ekonomik hem ticaret hem de teknolojik ve siyasi alanlarda işbirliğinde bulunarak aktif bir hal almasını sağlamıştır (<https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/guney-amerika/brezilya/ulke-profil/genel-bilgiler>).

2.1.2. Rusya'da Dış Ticaret ve Doğrudan Yabancı Yatırım

Rusya, sahip olduğu yüzölçümü nedeniyle dünyanın en büyük ülkesidir. Soğuk Savaş'ın başrolü olma özelliğinin yanında SSCB'nin mirasçısı olma özelliğini de korumaktadır. Bununla birlikte geçirdiği reformlar ve uzay teknolojisindeki yeriyle günümüzde uluslararası arenada önemli bir yer tutmaktadır (<https://www.aa.com.tr/tr/ulke-profilleri/rusya/902427>, 2017). Rusya ekonomik gücün göstergelerinden olan doğal kaynak ve insan gücü faktörlerine sahip belli dünya ülkeleri konumundadır. 1991'de SSCB dağılmadan önce katı korumacı politikalar izleyen Rusya, Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla beraber piyasaya dayalı yani liberal ekonomik politikalar izlemiştir (Keleş, 2017).

Rusya yatırım açısından ele alındığında 1990'lar boyunca ülke doğrudan yabancı yatırımlar konusunda yeterli olamamıştır. 2000'lerde doğrudan yabancı yatırımlar konusunda yol kat etmeye başlamıştır. Rusya'ya yapılan doğrudan yabancı yatırımlar, Rusya'nın dışarı ile yaşadığı siyasi olaylardan etkilenmiştir. Ukrayna ve Batı ülkeleri ile yaşanan jeopolitik sıkıntılar ile Rusya'da devam eden ekonomik kriz sebebiyle, 2014'ten beri doğrudan yabancı yatırımlar hızla gerilemeye başlamıştır.

2016 yılına gelindiğinde doğrudan yabancı yatırımlar tekrar toparlanmaya başlayarak 37,7 milyar USD'ye yükselmiştir. Bundaki en büyük etken Rosneft petrol şirketinin özelleştirilmesi olmuştur. 2017'nin ilk dokuz ayında Rusya'daki doğrudan yabancı yatırımlar ise 24,83 milyar USD'ye ulaşmıştır. Doğrudan yabancı yatırımların, GSYH içindeki payı (%1,5), Rusya'nın ekonomik ile kalkınma potansiyeli dikkate alındığında düşük seviyelerde olduğu anlaşılmaktadır (<https://tebledisticaret.com/tr/2018>).

2.1.3. Hindistan'da Dış Ticaret ve Doğrudan Yabancı Yatırım

Hindistan, Güney Asya'nın en geniş ülkesidir. Nüfusu bakımından Çin'den sonra ikinci sırada yer alan Hindistan ekonomik anlamda sahip olduğu potansiyelle küresel ekonomide kendisine yer bulabilen ülkelerdendir. 1990'lardan sonra ekonomisinde hızlı bir büyüme yakalamaya başlamıştır. Yaptığı reformlarla dünyada yükselen ekonomiler arasında yerini almaya başlayan Hindistan, son olarak BRICS'de de yer alarak reformlarındaki başarıyı bir kez daha kanıtlamıştır. Şimdilerde küresel ekonomiye entegre olan Hindistan eskiden sosyalist ve dünya ekonomisinden daha soyut bir çizgide ilerlerken sonradan ekonomisini liberalleştirerek düzenli bir büyüme süreci stratejisiyle yol almaktadır (Haqqani, 2014:1).

Uzun yıllar korumacı politikalar izleyen Hindistan, korumacı çizgiden uzaklaşarak dış ticarete açık hal almıştır. Ülkenin GSYİH'sının %40,6'sını ticaret temsil etmektedir. Ülke yoğunlukta petrol yağları (% 11.8), elmas (% 8.4), mücevher eşyası (% 4.3), ilaç (% 3.9) ve pirinç (% 2.4) ihraç ederken, petrol yağları (% 18.5), altın (% 8,1), elmaslar (% 6,1), kömür ve benzeri katı yakıtlar (% 4,5), petrol gazı ve diğer gaz halindeki hidrokarbonları (% 2,9) ithal etmektedir. Hindistan'ın ticari ortakları ABD, Birleşik Arap Emirlikleri, Hong Kong, Çin, Singapur, Suudi Arabistan ve İsviçre'dir. Hindistan yakın zamanda Güney Kore ve ASEAN ile serbest ticaret anlaşmaları imzalamış ve birkaç ortakla (AB, MERCOSUR, Avustralya, Yeni Zelanda ve Güney Afrika) müzakerelere girmiştir. Hindistan dünyanın sekizinci en büyük ihracatçısıdır ve onuncu en büyük ticari hizmet ithalatçısıdır. Bununla birlikte, Hindistan'ın ticaret rejimi ile düzenleyici ortamı halen nispeten kısıtlayıcı olmaya devam etmektedir (https://tebledisticaret.com/tr/kesfet-piyasalar/hindistan/ticari-profil?home_critere_pays=25, 2018).

Hindistan'ın Ticaret dengesi, ülkenin enerji ihtiyacının yaklaşık% 80'ini ithal etmesi şartıyla yapısal olarak negatiftir. Hindistan, dış ticaret açığında hafif bir düşüşe yol açan ithalatı için dünya hidrokarbon fiyatlarındaki düşüşten yararlanmışır. 2017 yılında, Hindistan 298 milyar ABD doları tutarında mal ihracatı gerçekleştirirken, ithalatı 447 milyar ABD Doları tutarında olup, yıl sonunda negatif ticaret dengesi, 149 milyar ABD doları ile sonuçlanmıştır (<https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/guney-asya/hindistan/ulke-profil/dogrudan-yabanci-yatirimlar>, 2018).

2.1.4. Çin'de Dış Ticaret ve Doğrudan Yabancı Yatırım

Çin ülkesi 1979 yılına kadar merkezi planlı bir ekonomik sistemle yönetiliyordu. Yani ekonomik sistem devlet tekelindeydi. Devlet ekonomiyi kontrol etmekte ve özel girişim ile yatırımlara engel olmaktaydı. Bu durum da piyasa mekanizması dediğimiz sistemin etkili olması önünde engel teşkil ediyordu. Her ne kadar Çin hükümeti 1953 yılları ile 1978 yılları arası reel gelirin %6,7 oranında büyüme gösterdiğini ifade etmiş olsa da, bu durum tartışmaya açık hale gelmiştir. Hükümetin siyasi nedenlerden dolayı bu rakamı abarttığını, gerçek oranın %4,4 seviyesinde olduğunu belirten ekonomistler olmuştur. Çin ekonomik sorunlarla baş edemeyeceğini anladığı 1978 yılı itibariyle merkezi planlı ekonomi yerine serbest ekonominin daha akılcı olduğunu anlayıp bunu uygulama kararı almıştır. Bu amaçla 1979'lara gelindiğinde hükümet tarıma getirdiği reformlarla çiftçilerin, hükümetin belirlemiş olduğu oranlarda ürünlerini serbest piyasa koşullarında satmasına izin vererek ilk adımı atmıştır. Bunun yanında çeşitli ekonomi bölgeleri oluşturarak hem ihracatını yükseltmek hem de yabancı yatırımları çekebilmek adına çalışmalar yapıp ayrıca yüksek teknoloji ürünlerini dışarıdan almaya ağırlık vermiştir. Özel teşebbüsler desteklenerek serbest ticaret genişletilmeye çalışılmıştır. Nitekim de bu konuda başarı sağlamıştır. Özellikle ticari engelleri kaldırarak hem rekabetin hem de doğrudan yabancı yatırımların artmasına olanak sağlamıştır (Morrison, 2013: 2-5).

Çin 1980'lerin başına kadar etkisinde olduğu siyasi rejim dolayısıyla ekonomisi dışarıya kapalı dünyanın üçüncü ülkeleri kategorisinde değerlendirilen bir ülke konumundaydı. Geçen 20-30 yıl içerisinde hızla ekonomisi yükselerek uluslararası arenada yer almaya başlamıştır. Hatta öyle ki süper güç olan ABD'nin gelecekte yerini alacağına dair öngörülen rakip ülke konumundadır (Çeşmetepe,

2012: 46). Çin ekonomide yaptığı reformların yanında dış dünyaya açılmak adına gerekli üyelikler konusunda da çalışmalarına hız vermiştir. 1986 tarihinde henüz Dünya Ticaret Örgütü (WTO) adını almayan GATT'a başvuruda bulunmuş ve bu onbeş yıl kadar süren müzakereler sonucunda 2001'de üye olmuştur. IMF'ye ise 1989'da üye olmuştur. Bu reformlar sayesinde ithalatta gümrük vergileri düşerken, doğrudan yabancı yatırımlara gerekli koşullar sağlanacak, Çin pazarları yabancı şirketlere açılırken, ticarete de liberal, adil ve şeffaf bir politika izlenecektir (Şimşek, 2014: 79).

Çin yaptığı reformlar, izlediği politikalar ile uyguladığı modernizasyon yapıları sayesinde son 20 yılda merkezi planlı ekonomiden sıyrılarak, sosyalist piyasa ekonomisine geçiş yapmıştır. Burada başarıyı yakalayan Çin Ülkesi, dışa açılma, yatırım ve finans sistemi alanlarında istikrarını sürdürmeye çalışıyor. Öyle ki 1978'lerden sonra izlenen politikalar özellikle 2000'lerden sonra somut bir şekilde ortaya çıkmaya başladı. 2003 yılında ABD, Japonya, Almanya, İngiltere ve Fransa'dan sonra dünya ekonomisi sıralamasında 6. sıraya yerleşti (<http://turkish.cri.cn/chinaabc/chapter3/chapter30101.htm>, Çin Ekonomisine Genel Bakış, 2004).

Çin uyguladığı reformlar sayesinde ticareti faaliyetlerinde büyük artışlar yakalarken aynı zamanda dışa açılarak küresel ticarete de başarıyı sağlayıp Dünya Ticaret Örgütü'ne olan üyeliği sayesinde de dünya ticaretinde aktör olma yolunda ilerlemektedir. 1980'ler itibariyle ithalat ve ihracata uygulanan engellerin kaldırılması veya hafifletilmesi, Çin'in ithalatının ihracatını aşmasını sağlamıştır. Çin özellikle sermaye mallarının dışardan alımına önem vererek endüstrisini geliştirme yoluna gitmiştir. Almanya, Japonya ve ABD'den enerji, makine, hammadde ve elektronik ithal etmiştir (Sun & Heshmati, 2013).

Çin, küreselleşme eğilimlerinin hız kazanması, yerel ve uluslararası koşullardaki değişimlerin etkisiyle dış ticaretinde önemli yol kat etmiştir. Ekonomisinde meydana gelen hızlı büyümeden yararlanmak amacıyla Çin yatırımcıların asal göz ardı etmek istemeyeceği bir ülke konumunda olmuştur. Gelen yatırımlar Çin'deki sermaye, üretim teknikleri ve teknoloji açığını kapatılmasında katkı sağlayarak, yerel endüstride yeni üretim tekniklerinin kullanılmasını, bunun sonucunda da dış ticaretin Çin'de hızla yol alan bir sektör olmasını sağlamıştır

(http://www.china.org.cn/government/whitepaper/2011-12/07/content_24093576.htm).

Çin'in sahip olduğu kalabalık nüfus yabancı yatırımları çekme konusunda büyük bir önem arz ediyordu. Çünkü ucuz işgücü garantisi vermekteydi. İşçi ücretlerinin artık eskisi gibi düşük olmaması ve gelişmiş ülkelerden talep edilen ihracatın azalması doğrudan yabancı yatırımlarda azalmaya sebebiyet verebilir. Yine de iç talepte meydana gelecek artış doğrudan yabancı yatırımları olumlu yönde etkileyebilir. Çin'in özellikle son yıllarda ekonomik büyüme modelinde farklı bir yol izlemeye başlamıştır. Niceliksel büyümeyi ikinci plana atarak kalite gelişimine öncelik tanımıştır. Bu da Çin'li firmaların farklı sektörlerde yatırım yapmasını sağlamıştır. Bu sektörler yüksek teknolojiyi, gıdayı, tarımı, emlak sektörünü ve hizmeti kapsamaktadır. Çin'in 2016 yılındaki, yatırımları ele alındığında, Çin'li şirketlerin değer olarak yurtdışında gerçekleşen on şirket satın alma ile birleşme işlemlerinde yalnızca bir şirket satın alma ve birleşme işlemi, madencilik sektörüne dayalı gerçekleşirken beş yıl öncesine bakıldığında, şirket satın alma ve birleşmelerinin, altı tanesi petrol ve doğalgaz, bir tanesi ise madencilik sektörüne yönelik gerçekleşmiştir (<https://ticaret.gov.tr/>, 2018).

Çin'de DYY yapısı, yabancı yatırımlar için uygulanan düzenlemelerle zamanla değişime uğramıştır. Bu da Çin'de DYY 'nin üç şekilde gerçekleşmesini sağlamıştır. Bunlar sermaye katımlı ortaklık girişimi (equity joint venture), sözleşmeye dayalı ortaklık girişimi (contractual joint venture), tamamı yabancı yatırımlar (wholly foreign enterprises)'dir (Çelik, 2016: 49). Çin ihracatını genişletmek adına DYY'leri bir araç olarak kullanmıştır. Böylece küresel pazarda Çin menşeli ürünlere olan olumsuz algının kırılmasını, rekabet gücünün arttırılmasını, yeni pazarların elde edilmesi için yüksek teknoloji gerektiren ürünlerin ihracatında ivme kazanmasını, ayrıca küresel markaların satın alınması ya da birleştirilmesi gibi yollarla millileştirme hedeflerini gerçekleştirmiş olacaktır (Sezen, 2011: 1002-1003).

2.1.5. Güney Afrika'da Dış Ticaret ve Doğrudan Yabancı Yatırım

GAC, Afrika kıtası içinde değerlendirildiğinde en büyük ekonomiyi oluşturmaktadır. Ülkenin ekilebilir alanı %10'luk bir kesimi olmasına rağmen, milli

gelire olan katkısı da oldukça azdır. Buna karşın şarap ile çeşitli tarım ürünlerinin ihracatçısı olması dikkat çekicidir. Sanayi alanında milli gelire olan katkısı %31 lik bir pay oluşturan GAC, aynı zamanda dünya genelinde altın, kömür, mücevher, krom ve platin gibi madenlerin üretiminde önde gelen ülkelerdendir. Hizmet sektöründeki payı %67 olan GAC aynı zamanda gelişmiş turizm sektörüyle de dikkat çekmektedir. Bunların dışında ulaşım, iletişim, bankacılık ve enerji gibi alanlarda da gelişimi sürmektedir (Cook, 2013: 14).

GAC serbest piyasa ekonomisini uygulayan ülkelerdendir. Siyasi ve ticari anlamda dünyaya entegre olma konusunda da çalışmalarına hız veren bir ülkedir. GAC'ın dış ticaret politikaları incelendiğinde özellikle 1970'den sonra ithal ikameci çizgiden ayrılıp, ihracata ağırlık verdiği sanayileşmeye çalıştığı bir strateji gözlemlenmiştir. 1994'den sonraki gelişmeler ihracatın önemini anlaşılmasını sağlamıştır. Gümrük vergisi muafiyetlerinin ihraç için sağlanması, doğrudan ihracat teşviklerinin sanayi ürünlerine uygulanması, ithalat için ekstradan vergiye kısıtlama getirilmiştir. Bunun yanında yapılan ticari antlaşmalar ve bölgesel birleşmelerde GAC'ın dış ticaretinde etkili olmuştur. Bu gelişmelerin yanında GAC'ın ticaret hacmini olumlu anlamda etkileyecek bir başka unsurda BRIC ülkeleriyle entegre olmuş olmasıdır. Özellikle GAC'ın ticaretinde Hindistan ve Çin'in katkıları söz konusudur (Ersungur, vd., 2017: 399).

2.2. Türkiye'de Dış Ticaret ve Doğrudan Yabancı Yatırım

Türkiye doğrudan yabancı yatırımları aktif şekilde kullanan gelişmekte olan ülke ekonomileriyle kıyaslandığında, doğrudan yabancı yatırımlarla tanışmasındaki geç kalmışlık göze çarpmaktadır. Türkiye 80'li yıllara kadar dışa kapalı ithal ikameci politikalarla özümseven makroekonomik yapı sergilemiştir. 80'lerin sonuna doğru Türkiye ekonomisinde dışa açık ihracat politikasını izleyen bir yapıya geçiş yapmıştır. 90'larda Avrupa Birliği ile ilişkilerde kazanılan canlılık, 1996'da Gümrük Birliği'ne dahil edilmesiyle küreselleşen dünyaya ayak uydurma çalışmalarına hız vermiştir. 2003'de AB'ye adaylığının resmiyet kazanmasıyla, Türkiye'ye doğrudan yabancı yatırımların giriş yapacağı beklentisi artmıştır. Türkiye hem yasal, hem ekonomik hem de doğrudan yabancı yatırım için gerekli uygulamalar konusunda reformlar gerçekleştirerek, son yıllarda ekonomisinde doğrudan yabancı yatırımları

arttırmıştır. Ülke ekonomilerinin doğrudan yabancı yatırımı çekmesini engelleyen genel nedenler ekonomik istikrarsızlık, kronikleşen enflasyon sorunları, yasal prosedürde yaşanan aksaklıklar, altyapının elverişsiz olması, fikri mülkiyet haklarının korunamaması, muhasebe standartlarının olmamasıdır. Fakat Türkiye'nin DDY'yi çekme konusunda yaşadığı gecikmenin ekonomik sorunlardan çok ekonomi harici sorunlar olduğu ileri sürülmüştür. Bunlar DYY teşviklerinin yeterli olmaması, siyasetteki istikrarsızlık, yasal olmayan yapılanmalar ve iç çatışmalar olduğu görüşleri söz konusu olmuştur (Karagöz, 2007: 934).

Ülkelerin ekonomik gelişiminin önemli göstergelerinden biri dış ticaret performanslarıdır. Türkiye 1980'li yıllar itibariyle tüm dünyayı etkisi altına alan, dış ticarete meydana gelen liberalleşme politikaları ile ihracat endeksli endüstrileşme stratejilerini izleyerek dış ticarete katılım göstermiştir. Türkiye bu iki önemli strateji sayesinde ihracat ve ithalat oranlarında önemli ölçüde miktar artışları ortaya koymuştur. Türkiye dış ticaret uygulamasını Almanya, Fransa, İtalya, İngiltere gibi Avrupa Birliği ülkeleri ile ABD, Rusya, Çin gibi gelişmiş ve gelişmeye devam eden ülkelerle ilerleyen bir strateji izlemektedir. Böylece Türkiye dış ticaretini geliştirmek adına farklı piyasalarda ticari ilişkilerini geliştirerek dünya ekonomi sahnesinde, gelişmiş ekonomiler seviyesine çıkmayı hedeflemektedir. Bu amaçla ekonomisinde büyümeyi sağlamak, refah seviyesini yükseltmek adına farklı ülkelerle ticari ortaklıklar ve birleşmeler kurmak adına faaliyetlerde bulunmaktadır (Ersungur, vd.,2017: 396).

Türkiye, gelişmekte olan bir çok ülke gibi 1980'li yıllara kadar ithal ikameci stratejiyi uygulamıştır. 1970'li yılların sonlarına doğru yaşadığı siyasi, ekonomik ve de sosyal negatifliklerin etkisiyle yapısal bir dönüşümün gerektiği kanısına varan Türkiye, 24 Ocak 1980'de alınan bir takım kararlar neticesinde ekonomisini dış dünyayla entegre etmeye başlayarak, ekonomisini dışa açık konuma getirmiştir (Karaçor & Alptekin, 2006. 307-308).

Türkiye 24 Ocak kararlarıyla bir yandan dış ticaretini serbestleştirirken diğer taraftan yabancı sermaye yatırımları için kolaylıklar sağlamıştır. Takip ettiği ihracat endeksli büyüme modeli sayesinde yabancı yatırımlarda artış olurken, ihracatında da sanayi sektörü etkili olmaya başlamıştır. 1990'lara gelindiğinde küresel ekonominin durgunluk sürecinde olması, Körfez savaşı ile ülkedeki enflasyon sorunu, ülkenin

ekonomisinde dengeleri yine alt üst etmiştir. 1994 kriziyle ülke ekonomisini yeniden düzenleyerek ihracat oranlarında artışı yakalamıştır. 1995’de Türkiye DTÖ’ye üye olmuştur. 1996’da ise Gümrük Birliği’ne üye olan Türkiye, özellikle Gümrük Birliği’nden yana olumlu gelişmeler yaşayamamıştır. Bunun sebebi AB sanayi ürünleri Türkiye’ye gümrüksüz bir şekilde geçiş yapabildiğinden, bu durum ülkenin dış ticaret açığında artışı ortaya koymuştur. 1999 Asya Krizi ile Türkiye’deki sıcak para çıkışı ekonomik dengeyi bozmuştur. Türkiye’nin IMF ile stand-by anlaşması (finansal destek) imzalamasına yol açmıştır (Özdemir, vd., 2016: 163-165).

Türkiye ekonomisi 2000’lere geride 94 krizi, 99 krizi ve 99 depreminin etkilediği bir ekonominin izleriyle girmiştir. 2001’de yaşanan siyasi kriz Türkiye ekonomisindeki olumsuz etkilerin krize dönüşmesine sebep olmuştur. Türkiye 2002’de küresel ekonomik birleşmelere dahil olmaya ağırlık vermiştir. 2008’de ABD’de meydana gelen mortgage krizi tüm dünya ülkelerini etkilediği gibi Türkiye’yi de etkileyerek ihracatı üzerinde olumsuz etki yaratmıştır. Türkiye hem sermaye girişi açısından düşüş yaşarken hem de dışardan gelen taleplerin daralması sorunuyla karşılaşmıştır (Karagöl, 2013).

Türkiye dış ticaret ve doğrudan yabancı yatırımlar açısından ele alındığında özellikle doğrudan yabancı yatırımlar açısından oldukça avantajlı bir konumdadır. 2012 yılı itibariyle Batı Asya bölgesindeki ülkeler arasında yabancı yatırımı çeken en büyük ülkedir. 2003 ile 2016 yılları arası yabancı sermaye yatırımı 176,6 milyar dolardır. 2017 yılı ilk altı ayı yabancı yatırımı girdisi 8,29 milyar dolardır. Türkiye özelleştirme alanına büyük bir önem vermekte ve OECD ülkeleri içinde özelleştirme sürecini başarıyla gerçekleştirip yüksek gelir elde eden ülkelerin başında gelmektedir. 2016 yılı ihracatı 142,5 milyar \$, ithalatı 198,6 milyar \$ olan Türkiye, dış ticaret hacmini 341,1 milyar \$ ile kapatmıştır (<http://www.mfa.gov.tr/turk-ekonomisindeki-son-gelismeler.tr.mfa>).

2.3. Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Dış Ticaret İlişkisini Ele Alan Çalışmalar

Doğrudan yabancı yatırım ve dış ticaret ilişkisine yönelik yapılan çalışmalar iki yönlü olmuştur. Bunlar nedensellik ve regresyon analizli çalışmalardır. Literatürde doğrudan yabancı yatırımların ithalat ve ihracat üzerindeki etkisine

yönelik birçok çalışma ve farklı sonuçlar söz konusu olmuştur. Literatürde ele alınan çalışmaların bir kısmında doğrudan yabancı yatırımların ihracat üzerinde istatistiksel anlamda negatif bir etki gösterdiği ve anlamsızlık doğurduğu bir kısmında ise pozitif ilişkinin olduğu kanıtlanmıştır. Yine aynı şekilde doğrudan yabancı yatırımların ticarete olan etkisi iki şekilde ele alınmıştır. Doğrudan yabancı yatırımların ticaretin ikamesi veya tamamlayıcısı olup olmadığını araştıran çalışmalar ve doğrudan yabancı yatırımlar ile ticaret arasındaki nedenselliğin yönüne yoğunlaşan çalışmalardır. Literatürde var olan çalışmaları birkaç başlık altında ayıklamak mümkündür. Bunlar:

- Doğrudan yabancı yatırımların ihracatta Granger nedeni olduğunu ileri süren çalışmalar
- Doğrudan yabancı yatırımların ithalatın Granger nedeni olduğunu savunan çalışmalar
- İhracat ile doğrudan yabancı yatırım arasında çift yönlü Granger nedensellik olduğunu ileri süren çalışmalar
- İthalat ile doğrudan yabancı yatırım arasında çift yönlü bir nedensellik olduğunu ileri süren çalışmalar
- İhracatın doğrudan yabancı yatırımlara sebep teşkil ettiğini savunan çalışmalar
- İthalatın doğrudan yabancı yatırımın granger nedeni olduğunu ileri süren çalışmalar
- İthalat, ihracat ve doğrudan yabancı yatırım arasında granger nedensellik olmadığını belirten çalışmalardır. (Terzi & Pata, 2017).

Söz konusu çalışmalar kronolojik olarak aşağıda belirtilmiştir.

Lipsev ve Weiss (1984), çalışmasında ABD için doğrudan yabancı yatırım çıkışları ve ihracat arasındaki ilişkiyi yatay kesit ve EKK yöntemiyle analiz ettikleri çalışmada doğrudan yabancı yatırım ve ihracat arasında tamamlayıcı bir ilişki tespit etmiştir.

Ozawa (1992), regresyon analiziyle ele aldığı çalışmasında doğrudan yabancı yatırımların ihracat üzerinde olumlu katkı sağladığı sonucuna ulaşmıştır.

O'Sullivan (1993), çalışmasında doğrudan yabancı yatırım ile ihracat arasındaki ilişkiyi İrlanda için 1960-1980 dönemi verilerini zaman serisi ve Granger Nedensellik analizleriyle araştırmıştır. Sonuç olarak ihracatın ülkeye giren doğrudan yabancı yatırım girişleri ile pozitif yönde olduğunu tespit etmiştir.

Pain ve Wakelin (1994), İngiltere için doğrudan yabancı yatırım ile ihracat arasındaki ilişkiyi zaman serisini kullanarak 1972:1-1992:2 üç aylık veriler kapsamında ele almıştır. Çalışmada İngiltere'ye yapılan doğrudan yabancı yatırım girişleri ile sanayi malları ihracatı arasında negatif yönde bir ilişki tespit etmiştir.

Doğrudan yabancı yatırımlar ve ihracat arasındaki ilişkiyi 1982-1994 dönemi verileriyle 52 ülkeyi panel veri analiz yöntemiyle inceleyen Hejazi ve Safarian (1999), çalışmanın sonucunda doğrudan yabancı yatırım girişlerinin ihracat üzerinde pozitif etkisi olduğunu saptamıştır. Söz konusu ülkelere çıkış yapan doğrudan yabancı yatırımların ihracat üzerinde daha büyük bir etki oluşturduğu tespit edilmiştir.

Fransa ekonomisinde ticaret hacminin belirleyicileri üzerinde çalışma yapan Mucchielli ile Soubaya (2000), doğrudan yabancı yatırımların dış ticarete pozitif etki oluşturduğunu saptamıştır.

Liu vd. (2001), Çin ekonomisi üzerine yaptıkları panel veri yöntemi analizi çalışmada 1984-1998 yılları arası zaman dilimini baz alarak, çalışmada doğrudan yabancı yatırımlarda meydana gelen artışın ihracatı arttırdığı sonucuna ulaşmışlardır. Yine aynı şekilde Sun (2001), Çin ülkesi için iki aşamalı EKK yöntemiyle yaptığı çalışmada doğrudan yabancı yatırımların ihracat üzerinde pozitif bir etki yarattığı sonucunu elde etmiştir.

Egger (2001) çalışmasında 1986-1996 döneminde 15 AB üyesi ülke için 1986-1996 dönemi doğrudan yabancı yatırım çıkışı ile ihracat arasındaki ilişki panel veri analiziyle incelenmiştir. Çalışmanın sonuçları doğrudan yabancı yatırım çıkışının ihracatı kısa dönemde olumlu yönde etkilerken; ihracat tarafından olumsuz yönde etkilendiğini ortaya koymuştur.

Alguacil ve Orts (2003), çalışmasında doğrudan yabancı yatırım çıkışlarını inceleyerek, İspanya ekonomisinde 1970-1992 dönemini baz alıp ithalat ile doğrudan yabancı yatırım girişi verilerini VAR analiz ve Granger Nedensellik testiyle

incelemişlerdir. Sonuç olarak ithalat ile yabancı yatırım girişi arasında çift yönlü nedensellik saptamışlardır.

Rothmuller (2003), çalışmasında 1996 – 2002 yılları arası verilerini Regresyon analizi yöntemini kullanarak, Brezilya’da doğrudan yabancı yatırımların ihracat ve ithalat üzerindeki etkisini araştırmıştır. Çalışmanın sonucunda Brezilya ekonomisinde doğrudan yabancı yatırımların ihracat üzerinde olumlu etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Alıcı ve Ucal (2003), çalışmasında Türkiye’nin 1987-2002 dönemine ait ihracat, doğrudan yabancı yatırım verileri ile sanayi üretim endeksinin üç aylık verileri arasındaki nedensellik ilişkisini araştırma amaçlı Toda-Yamamoto yaklaşımıyla inceleme yapmışlardır. Çalışmanın sonucunda ihracat ve doğrudan yabancı yatırımlar arasında herhangi bir nedensellik ilişkisi tespit edilmemiştir.

Camarero ve Tamarit (2004), AB, ABD ve Japonya için 1981:Q1 ve 1998:Q3 dönemini panel ve eşbütünleşme analiziyle mamul malların ithalatına ve ihracatına olan talebi tahmin etmek ve de hem ticaretin belirleyicilerini hem de doğrudan yabancı yatırımın stokunu açıklayıcı faktörleri kullanarak doğrudan yabancı yatırım ve ticaret ilişkisini incelemiştir. Çalışmada ithalat, ihracat ve doğrudan yabancı yatırım arasında tamamlayıcı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Dritsaki vd. (2004), doğrudan yabancı yatırım ve ihracat ilişkisini konu edindikleri araştırmada, Yunanistan için 1960-2000 dönemi verilerini zaman serisi ve Granger Nedensellik analizleriyle doğrudan yabancı yatırımlardan ihracata tamamlayıcı bir etki tespitinde bulunmuşlardır.

Zhang (2005), çalışmasında doğrudan yabancı yatırımın ev sahibi ülke ihracatı performansını nasıl etkilediğine dair Çin’in ihracat performansını sektörel verilerle ele aldığı regresyonlu çalışmada, doğrudan yabancı yatırımların ihracatı yerli firmalara göre daha arttırdığı sonucuna ulaşmıştır.

Hsiao ve Hsiao (2006), çalışmasında Kore, Tayvan, Çin, Hong Kong, Malezya, Singapur, Filipinler ve Tayland ülkelerinin 1986-2004 zaman serileri ve panel verileri baz alınarak doğrudan yabancı yatırım, ekonomik büyüme ve ihracat arasındaki ilişkiyi Granger Nedensellik analiziyle incelemişlerdir. Çalışma

sonucunda Çin, Singapur, Tayvan ile Tayland ülkeleri için doğrudan yabancı yatırım, ihracat ve büyüme arasında nedensellik ilişkisi saptamıştır.

Kutan ve Vuksic (2007), çalışmalarında doğrudan yabancı yatırım girişlerinin 1996-2004 verileriyle GLS yöntemiyle yaptıkları analizde AB üyesi ülkelerinde doğrudan yabancı yatırımlarda meydana gelen %100'lük artışın ihracatı kısa vadede %16, uzun vadede %42 arttırdığı sonucuna ulaşmışlardır.

Kueh vd. (2007), ASEAN-5 (Malezya, Filipinler, Endonezya, Tayland, Singapur) ülkeleri için 1990-2005 dönemi ARDL yöntemiyle ele aldıkları çalışmada doğrudan yabancı yatırım ve ASEAN-5 ülkelerinin ticareti arasındaki dinamik bağlantıları incelemiştir. Çalışma sonucunda doğrudan yabancı yatırım ile ithalatın birbirini tamamlayıcı etki gösterdiği ve kısa dönem için ithalatın doğrudan yabancı yatırımı değiştirme eğilimi gösterdiği belirtilmiştir.

Falk ve Hake (2008), çalışmalarında 7 Avrupa ülkesine yönelik 1973-2004 dönemini kapsayan verileriyle panel veri analizi yöntemini kullanarak ihracat ile doğrudan yabancı yatırım stoku arasındaki ilişkiyi test etmişlerdir. Çalışmanın sonucunda ihracat doğrudan yabancı yatırımlara neden olmakta, ancak tersi yönde bir nedensellik bulunmadığı belirtilmiştir.

Temiz ve Gökmen (2009), doğrudan yabancı yatırım girişleri ve ihracat ilişkisini araştırdıkları çalışmada 1991-2008 aylık verilerinin kullanarak, zaman serisi ve Granger Nedensellik yöntemleriyle elde edilen sonuçlarda doğrudan yabancı yatırım ve ihracat arasında hiçbir ilişki bulunmamıştır.

Dasgupta (2009), çalışmasında Hindistan için 1970-2005 dönemi ithalat, ihracat ve doğrudan yabancı yatırım girişlerinin, doğrudan yabancı yatırım çıkışlarıyla ilişkisini zaman serisi yöntemiyle test etmiştir. Çalışma sonucunda ihracat ile ithalattan doğrudan yabancı yatırım çıkışlarına tamamlayıcı etki, doğrudan yabancı yatırım girişleri ile doğrudan yabancı yatırım çıkışları arasında ilişkiye rastlanmamıştır.

Onwuka ve Zoral (2009), Türkiye'de 1950 – 2004 dönemi verileriyle Sınır testi ve ARDL yaklaşımı yöntemlerini kullanarak, doğrudan yabancı yatırımlar ile ithalatta meydana gelen büyüme arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmada uzun dönemde doğrudan yabancı yatırımların ithalatı etkilediği, kısa dönemde ise

doğrudan yabancı yatırımların ithalat üzerinde bir etkisinin söz konusu olmadığı tespit edilmiştir. Ayrıca GSMH ve ulusal fiyat düzeyinin ithalattaki büyüme ile ilişkisi olduğu sonucu belirtilmiştir.

Altıntaş (2009) doğrudan yabancı yatırım girişleri ile dış ticaret ilişkisini 1996-2007 dönemi Türkiye için iki ve çok değişkenli Var yöntemi ile Granger Nedensellik testiyle analiz etmeyi amaçlamıştır. Ampirik çalışmanın sonucunda tek değişkenli modellerde doğrudan yabancı yatırım, ihracat ve ithalat arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur. Çok değişkenli model için yalnızca doğrudan yabancı yatırım ile ithalat arasında pozitif ve anlamlı ilişki tespit etmiştir. Bununla birlikte doğrudan yabancı yatırımlar ve dış ticaret arasında hem nedensellik hem de tamamlayıcılık ilişkilerinin olduğunu, iki değişkenli modeller için uzun dönemde doğrudan yabancı yatırımdan ithalata ve doğrudan yabancı yatırımdan ihracata doğru tek yönlü nedenselliğin olduğu, çok değişkenli modeller içinse ithalat ve ihracatın doğrudan yabancı yatırımların sebebi olduğu bulgusuna ulaşmıştır. Türkiye için uzun dönemde ithalat artışının doğrudan yabancı yatırım artışına, doğrudan yabancı yatırım artışının ise ihracatı artışına neden olduğu ve ihracatla ithalatın birlikte artmasının doğrudan yabancı yatırım artışına sebep olduğu ortaya koymuştur.

Altıntaş ve Öz (2010), çalışmalarında 1989-2008 dönemi üçer aylık verileri Johansen eşbütünleşme yöntemi ve değişkenler arası nedensellik ilişkileri hata düzeltme yöntemlerini kullanarak Türkiye’de ihracat ile doğrudan yabancı yatırım arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Çalışma sonucunda ihracatla doğrudan yabancı yatırım girişi arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki saptamışlardır.

Şen ve Karagöz (2010), Türkiye’deki yabancı yatırımın ekonomik büyümeye ve ihracata etkisini araştırdıkları çalışmada 1994 ikinci çeyreğini ve 2004 yılının son çeyreğini baz alıp, doğrudan yabancı yatırım ve ihracat arasında nedensellik ilişkisine rastlamamışlardır.

Ayaydın (2010), doğrudan yabancı yatırımlar ile ekonomik büyümenin ana belirleyicisi olan GSMH’nin arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmada Türkiye için 1970-2007 dönemi analiz edilmiştir. Analiz bulgularına göre doğrudan yabancı yatırımlardan GSMH’ye doğru tek yönlü nedensellik ilişkisine rastlanmıştır.

Türkiye’de doğrudan yabancı yatırım ile ekonomik büyüme arasında artı yönde güçlü bir ilişkinin var olduğu belirtilmiştir.

Yılmaz (2010), çalışmasında 1991-2007 dönemi için çeyreklik veri seti ile Türkiye’de GSYİH, doğrudan yabancı yatırımlar, ithalat ve ihracat arasındaki nedenselliği araştırmıştır. Yapılan analiz sonucunda, doğrudan yabancı yatırımlardan ihracata ve ihracattan doğrudan yabancı yatırımlara doğru bir nedensellik olmadığı; ithalattan doğrudan yabancı yatırımlara doğru olmak üzere ise tek yönlü bir nedensellik olduğu görülmüştür.

Vijayakumar vd. (2010), BRICS ülkeleri için 1975-2007 dönemi verileriyle doğrudan yabancı yatırım girişlerini etkileyen faktörleri panel veri analiziyle araştırmıştır. Çalışmada elde edilen bulgular GSYİH, reel efektif döviz kuru, işgücü maliyeti, alt yapı ile sermaye birikimi değişkenlerinin katsayıları istatistiki açıdan anlamlı sonuç vermiştir.

Anwar ve Niguyen (2011), Vietnam 1990-2007 dönemi için doğrudan yabancı yatırımların Vietnam’ın ithalatı, ihracatı ve net ihracatı üzerindeki etkisini çekim modeli yöntemi ile analiz etmiştir. Çalışma sonucunda doğrudan yabancı yatırım ile ithalat ve ihracat arasında tamamlayıcı bir ilişki tespit etmiştir.

Ranjan ve Agrawal (2011), çalışmasında BRIC ülkeleri için 1975-2009 döneminde ülkeye giren doğrudan yabancı yatırımların belirleyicilerini panel veri analiziyle araştırmıştır. Çalışmada elde edilen bulgular toplam işgücü ile brüt sermaye stokunun doğrudan yabancı yatırım üzerinde etkisinin olmadığı, doğrudan yabancı yatırım üzerinde GSYİH, işgücü maliyeti, alt yapı endeksi ve dışa açıklık durumlarının etkili olduğu yönünde olmuştur.

Kıran (2011), çalışmasında 1992-2008 dönemi için çeyreklik veri setini kullanarak Türkiye’de doğrudan yabancı yatırımlar ile dış ticaret arasındaki nedenselliği araştırmıştır. Granger Nedensellik ve Dolado-Lüthkepohl Nedensellik testlerinin uygulandığı araştırmanın sonucunda doğrudan yabancı yatırımlar ile dış ticaret arasında herhangi bir nedensellik bulunamamıştır.

Pourshahabi vd. (2011), çalışmasında 16 gelişmiş Avrupa ülkesi için 1976-2008 dönemini eşbütünleşme ve Granger Nedensellik yöntemleriyle analiz etmiştir. Çalışmada kısa vadede doğrudan yabancı yatırımla ithalat ile doğrudan yabancı

yatırımla ihracat arasında çift yönlü nedensellik ilişkisine rastlanmıştır. Ayrıca uzun dönemde ithalat ile ihracattan doğrudan yabancı yatırımlara doğru nedensellik ilişkisinin varlığı belirtilmiştir.

Göçer vd. (2012), Türkiye'ye gelen doğrudan yabancı yatırımların Türkiye ihracatına etkisini, 2000-2010 aylık verilerini sınır testi yaklaşımıyla doğrudan yabancı yatırımlar ve ihracat arasındaki ilişkiyi analiz etmiştir. Çalışmada elde edilen bulgular uzun dönemde doğrudan yabancı yatırımların ihracat üzerinde pozitif ve istatistiki olarak anlamlı bulunduğunu ortaya koymuştur. Kısa dönemde ise doğrudan yabancı yatırımların ihracatı bir dönem sonra etkilediği belirtilmiştir.

Awan vd. (2012), çalışmasında doğrudan yabancı yatırımlar ile ihracat, ithalat, yurtdışı yatırımlar ve ekonomik büyüme ilişkisini ele almıştır. Çalışma Güney Asya ülkeleri olan Hindistan, Pakistan, Sri Lanka, Bangladeş için 1973-2010 dönemi verileriyle Granger Nedensellik yöntemiyle incelenmiştir. Çalışmanın sonucu söz konusu Güney Asya ülkeleri için ihracat odaklı büyüme ile yabancı sermaye odaklı büyüme hipotezlerinin geçerli olduğunu göstermiştir. Bununla birlikte farklı gecikme uzunlukları altında ithalat, ekonomik büyümeye sebep olurken, ithalattan ekonomik büyümeye doğru nedensellik ilişkisinin bulunmadığı, ticari açıklıktan ekonomik büyümeye, ekonomik büyümeden ticari açıklığa nedensellik analizinin bu iki değişken arasındaki nedenselliği desteklemediği görülmüştür. Fakat çalışma sonucu ticari açıklık ile doğrudan yabancı yatırım arasında nedensellik ilişkisi bulunduğunu ortaya koymuştur.

Baytar (2012), çalışmasında Türkiye ile BRIC ülkeleri arasındaki ticaret hacminin belirleyicileri konusunu 2001-2010 dönemi için panel çekim modeliyle ele almıştır. Literatürde yer alan diğer çalışmalardan farklı olarak çalışmaya ticaret bağımlılık endeksini, ithalat nüfuz endeksini ve ihracat eğilim endeksini dahil etmiştir. Çalışmanın sonucunda elde edilen bulgular Türkiye'nin de içinde yer aldığı N11 ülkeleri BRIC ülkelere benzer ekonomik performans göstermesi beklenmiştir. Bunun yanında Türkiye, Endonezya Meksika, ve Güney Kore'nin de 2050'lere gelindiğinde en yüksek potansiyele sahip ve umutverici ülkeler konumunda olacağı öngörülmüştür. BRIC ülkelere katılma olasılığı olan Türkiye ülkesinin BRIC ülkeleriyle olan dış ticareti ele alındığında GSYİH, nüfus, fiziki mesafelerin anlamsız; ithalat, ihracat değişkenlerinin ise anlamlı aynı zamanda ticaret hacmini

arttırıcı etkide bulunduğunu tespit etmiştir. Diğer taraftan çalışmaya dahil edilen 3 farklı endeks BRIC- T ülkeleri arasındaki ticarete nasıl bir etki yaptığı araştırılmıştır. Araştırma sonucunda ticaret bağımlılık endeksinin ticaret hacmine pozitif yönde etki yaptığı, ithalat nüfuz endeksinin ile ihracat eğilim endeksinin ise ticaret hacmine negatif yönde etki yaptığı belirtilmiştir.

Sandalcılar (2012), çalışmasında BRIC ülkelerinde ihracat ile ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisini 1993-2010 dönemi verileriyle incelemiştir. Çalışmada panel birim kök, panel eşbütünleşme ile veri kök testlerini kullanmıştır. Çalışmanın ikinci aşamasında kullandığı zaman serisi yönteminde veri kısıtlılığında Rusya ile ilgili nedensellik analizi yapılmamıştır. Çin 1979-2010, Brezilya için 1970-2010, Hindistan 1975-2010 dönemine ait verilerle çalışma yapılmıştır. Analiz sonuçları BRIC ülkeleri için ihracata dayalı ekonomik büyümenin var olduğu tespit edilmiştir.

Sichei ve Kinyondo (2012), çalışmalarında doğrudan yabancı yatırım girişlerinin belirleyicilerini 45 Afrika ülkesinde 1980-2009 dönemi için panel data yöntemiyle analiz etmiştir. Çalışma sonucunda doğrudan yabancı yatırım girişleri üzerinde doğal kaynakların, GSYH'nın, uluslararası yatırım anlaşmaları ile Afrikada'ki yığılma ekonomilerinin etkili olduğu tespit edilmiştir.

Arık vd. (2013), 1990-2011 döneminde yükselen ekonomilerden Brezilya, Çin, Hindistan, Rusya, Meksika, Endonezya ve Türkiye'ye gelen doğrudan yabancı yatırımları etkileyen faktörleri panel veri analizi yöntemiyle incelenmiştir. Analiz sonucunda, ev sahibi ülkelerin piyasa büyüklüğünün, dışa açıklığının ve ekonomik istikrarının doğrudan yabancı yatırımları etkilediği tespit edilmiştir.

Çetin ve Şeker (2013), çalışmasında 1980 – 2009 dönemi için sekiz gelişmekte olan ülke ekonomisi için doğrudan yabancı yatırımlar ile ihracat arasındaki nedensellik ilişkisi araştırılmıştır. Çalışmanın sonucunda çift yönlü bir nedenselliğe rastlanılmamıştır. Polonya ve Meksika ekonomilerinde doğrudan yabancı yatırımlardan ihracata tek yönlü bir nedensellik tespit edilmiş olup; Türkiye, Tayland ve Pakistan'da ise ihracattan doğrudan yabancı yatırımlara doğru tek yönlü bir nedensellik tespit edilmiştir. Çin, Hindistan ve Brezilya ülkelerinde ise herhangi bir nedensellik bulgusuna rastlanmamıştır.

Sharma ve Kaur (2013), 1976 – 2011 dönemi verilerini kullanarak Hindistan ile Çin’de doğrudan yabancı yatırımlar ile dış ticaret (ihracat ve ithalat) arasındaki nedensellik ilişkisini araştırmışlardır. Çalışmada Çin için doğrudan yabancı yatırımlardan ihracata ve doğrudan yabancı yatırımlardan ithalata doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi bulunduğu, Hindistan için ise doğrudan yabancı yatırımlar ile ihracat, doğrudan yabancı yatırımlar ile ithalat arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi bulunduğu tespit edilmiştir. Bu sonuçlar ışığında Çin ekonomisi için daha fazla doğrudan yabancı yatırımın hem ithalatı hem de ihracatı artırıcı etkisinin olduğu, Hindistan ekonomisinde ise doğrudan yabancı yatırımların ihracatı ve ithalatı artırıcı etkisinin yanında ihracatın artmasının, ithalatın da artması anlamına geldiği belirtilmiştir.

Simionescu (2014), çalışmasında G-7 ülkelerinde doğrudan yabancı sermaye ve dış ticaret arasındaki ilişki panel veri analiz yöntemiyle test edilmiştir. 2002-2013 dönemi ele alınmıştır. Sonuç olarak, doğrudan yabancı sermaye yatırımları ile ihracat; doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve ithalat arasında kısa dönemde nedensellik ilişkisi olduğu görülmüştür. Uzun dönemde ise doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve dış ticaret arasında tek yönlü nedensellik ilişkisi sonucuna ulaşılmıştır.

Göçer ve Peker (2014), doğrudan yabancı yatırımın istihdam üzerindeki etkisini Türkiye, Çin ve Hindistan için çoklu yapısal kırılmalı eşbütünleşme yöntemiyle 1980-2011 dönemi için analiz etmiştir. Çalışmada elde edilen bulgulara uzun dönemde doğrudan yabancı yatırımlarda %10’luk artışın Türkiye için istihdamı %0.3 oranında azalttığı, Çin ve Hindistan içinse sırayla %0.3 ve %,0.2 oranında istihdamı arttırdığı tespit edilmiştir. Ayrıca serilerin düzey değerlerinde durağan olmadığı ve seriler arasında eşbütünleşme ilişkisinin olduğu belirtilmiştir.

Tran ve Dinh (2014), doğrudan yabancı yatırım girişlerinin gelişmekte olan Asya ülkelerinin dış dengesizlikleri üzerindeki etkisini incelemek amacıyla panel veri ve zaman serisi yöntemlerini kullanarak 1991-2011 dönemi için analiz etmiştir. Çalışmada mevcut doğrudan yabancı yatırım girişlerinin dış ticaret açığını arttırdığı ve ev sahibi ülkeler için olumsuz sonuçlar doğurduğu tespitinde bulunmuştur.

Koç (2015), Türkiye’de doğrudan yabancı yatırımlar ile ithalat ve ihracat arasındaki nedensellik ilişkisini, 2007-2014 dönemi için Todo – Yamamoto Nedensellik yöntemiyle incelemiştir. Çalışmanın sonucunda ithalattan ve ihracattan doğrudan yabancı yatırımlara doğru nedensellik ilişkisini saptamıştır. Doğrudan yabancı yatırımlardan ithalata doğru nedensellik ilişkisine rastlamamıştır. Doğrudan yabancı yatırımlardan ihracata doğru nedensellik ilişkisi olduğunu ortaya koymuştur.

Şahin (2015), doğrudan yabancı yatırım ve ekonomik büyüme ilişkisini 1980-2013 dönemini Türkiye için ARDL sınır testi ve Toda – Yamamoto Granger Nedensellik yöntemi ile analiz etmiştir. Çalışma neticesinde bağımlı değişken olarak ele alınan ekonomik büyüme istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Bununla beraber doğrudan yabancı yatırımlardan ekonomik büyümeye doğru uzun dönemde istatistiksel açıdan anlamlı ilişki belirtilmiştir. Doğrudan yabancı yatırım ile ekonomik büyüme arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi sonucuna ulaşılmıştır.

Can ve Kösekahyaoğlu (2016), 16 gelişmekte olan ülke için doğrudan yabancı yatırımın ihracat ürün çeşitliliğine olan etkisini 1995-2010 dönemi verilerini kullanarak, panel veri analizi yöntemleriyle araştırmıştır. Çalışma sonucunda, doğrudan yabancı yatırımların belirli ürün guruplarında yoğunlaşmayı azalttığı bunun sonucunda ihracatta ürün çeşitlendirmesini arttırarak, ülke ihracatına olumlu katkı sağladığı sonucuna ulaşılmıştır.

Topallı (2016), çalışmasında Türkiye ve BRICS ülkelerine doğrudan yabancı yatırım girişi, ticari dışa açıklık ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. 1982-2013 dönemini kapsayan çalışmada CADF birim kök testi ile Emirmahmutoğlu ve Köse (2011) nedensellik testi kullanılmıştır. Çalışmada elde edilen sonuçlar; ekonomik büyümeden doğrudan yabancı yatırımlara doğru tek yönlü nedensellik olduğunu, ekonomik büyüme ve ticari dışa açıklık arasında ise çift yönlü nedensellik ilişkisi şeklinde tespit edilmiştir. Doğrudan yabancı yatırımlar ile ticari dışa açıklık arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi bulunmuştur.

Özbostancı (2016), çalışmasında BRIC ve Türkiye ülkelerine yapılan doğrudan yabancı yatırımların söz konusu ülkelerin ihracatı üzerine etkilerini 1995-2014 dönemi için panel veri analiziyle incelemiştir. Çalışmada elde edilen bulgular, Rusya, Çin, Hindistan ülkelerinin ekonomileri için doğrudan yabancı yatırımların

ihracat üzerinde olumlu etkisini tespit etmiştir. Türkiye ve Brezilya için doğru orantı görülmemiştir.

Bhasin ve Paul (2016), doğrudan yabancı yatırım çıkışı ve ihracat arasındaki ilişkiyi 10 Asya ülkesi kapsamında 1991 ve 2012 dönemi için panel nedensellik yöntemiyle incelemiştir. Çalışmadaki bulgulara göre uzun dönemde ihracattan doğrudan yabancı yatırım çıkışlarına doğru nedensellik ilişkisi söz konusu olurken, doğrudan yabancı yatırım çıkışlarından ihracata doğru nedensellik ilişkisi bulunamamıştır. Kısa dönem için de ihracat ile doğrudan yabancı yatırım çıkışları arasında herhangi bir ilişki tespit edilmemiştir. Bu sonuçlar nedeniyle doğrudan yabancı yatırım çıkışı ile ihracat arasında ikame ilişkisi olduğu belirtilmiştir.

Terzi ve Pata (2017), çalışmalarında Türkiye ekonomisinin 1982-2011 dönemi için doğrudan yabancı yatırımlar, ithalat ve ihracat arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Yapılan ekonometrik analizler sonucunda ithalattan ve dış ticaretten doğrudan yabancı yatırımlara doğru pozitif tek yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı bir nedensellik tespit edilmiştir. Çalışmadaki bulgular dış ticarete meydana gelen artışın, doğrudan yabancı yatırımların girişi üzerinde önemlilik arz etmiştir.

Şeker ve Şimdi (2017), çalışmasında Türkiye’de doğrudan yabancı yatırım ile sabit sermaye yatırımlarının ihracat üzerindeki etkilerini 1983-2014 dönemi için Engle-Granger, Johansen eşbütünleşme testleri ve Granger Nedensellik yöntemiyle araştırmıştır. Çalışmanın sonucunda eşbütünleşme testlerinde, seriler arasında uzun dönemli bir ilişkinin var olduğunu, Granger Nedensellik testi sonucunda ise sabit sermaye yatırımları ve ihracattan doğrudan yabancı yatırımlara doğru tek yönlü, ihracat ve sabit sermaye yatırımları arasında ise çift yönlü nedensellik ilişkisi tespit etmişlerdir.

Acaravcı ve Akyol (2017), doğrudan yabancı yatırımlar ve dış ticaretin Türkiye ekonomisinde, ekonomik büyüme üzerindeki etkisini zaman serisi yöntemiyle 1998-2015 dönemi için incelemiştir. Çalışma sonucunda doğrudan yabancı yatırımlar, dış ticaret ile ekonomik büyüme arasında uzun dönemli ilişkinin bulunmadığı tespit edilmiştir. İthalat ile doğrudan yabancı yatırımlardan ekonomik büyümeye doğru tek yönlü nedensellik ilişkisine rastlanmıştır.

Gümüş (2017), BRIC ölkelerinde ihracat ve büyüme arasındaki ilişkiyi 1995-2016 dönemi için panel veri analiziyle incelemiştir. Gerçekleştirilen analiz sonucunda Brezilya, Çin ve Rusya ölkeleri için ihracata dayalı büyüme söz konusu olmuştur. Hindistan için ise ihracat ile büyüme arasında negatif ilişki söz konusu olup, Hindistan için ihracata bağlı bir büyümenin söz konusu olmadığı tespitinde bulunulmuştur.

Aydın (2018), Türkiye’de doğrudan yabancı yatırım çıkışının, Türkiye ihracatına etkisini araştırdığı çalışmada 1992:Q1-2016:Q1 dönemini analiz etmiştir. Çalışmada doğrudan yabancı yatırım çıkışlarından ihracata yönelik orta dönemde nedensellik ilişkisi belirtilmiştir. Uzun dönemde doğrudan yabancı yatırım çıkışlarında %10’luk bir artışın, ihracatta %6.5 oranında artış sağladığı, reel efektif döviz kurunda meydana gelen %10’luk artışın, ihracatta %14.9 oranında azalmaya sebep olduğu tespit edilmiştir.

Sezer (2018), doğrudan yabancı yatırım giriş ve çıkışlarının ithalat ve ihracat üzerindeki etkisini araştırma konusu yaptığı çalışmada yıllık frekans verilerini kullanarak 1992-2017 dönemi BRICS-T ölkelerini panel veri analiziyle incelemiştir. Yatay kesit bağımlılığı, Dumitrescu ve Hurlin (2012) panel nedensellik analizi neticesinde elde edilen bulgular çok yönlü olmuştur. Doğrudan yabancı yatırımlar girişi ile ihracat arasında karşılıklı nedensellik ilişkisi bulunmuştur. Doğrudan yabancı yatırımlar ve ithalat arasında tek yönlü ilişki tespit edilirken, ithalatın doğrudan yabancı yatırımların girişinin değişmesine neden olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte doğrudan yabancı yatırım çıkışı ile ithalat ve ihracat arasında herhangi bir nedensellik bulunamamıştır.

Gökçe (2018), çalışmasında doğrudan yabancı yatırımların ihracata ve milli gelire olan etkisini BRIC ölkeleri ve Türkiye için 1990-2016 dönemini panel veri analiziyle incelemiştir. Çalışmanın sonucunda doğrudan yabancı yatırımlarda meydana gelen %1’lik artışın Çin’de ihracatı %0.535, Hindistan’da %0.14 arttırırken, Rusya’da ihracatı %0.159, Türkiye’de %0.265 azalttığı belirtilmiştir. Doğrudan yabancı yatırımın Brezilya’da ise ihracat üzerinde anlamlı bir etkisinin bulunmadığını ortaya koymuştur. Ayrıca reel efektif döviz kurunda meydana gelen %1’lik artış, ihracatı Çin’de %0.533, Rusya’da %0.5 azalttığı tespit edilmiştir.

Doğrudan yabancı yatırımlardaki %1'lik artışın milli geliri Çin'de %0.659, Türkiye'de %0.291, Hindistan'da %0.110 arttırdığı, Rusya'da ise %0.099 oranında azalttığı tespit edilmiştir. İhracattaki %1'lik artış milli geliri Rusya'da %0.512, Türkiye'de %0.392, Çin'de %0.381 ve Hindistan'da %0.225 oranında arttırırken, Brezilya'da ise ihracatın milli gelir üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı belirtilmiştir. Doğrudan yabancı yatırım ile ihracattan milli gelire doğru kısa dönemde de uzun dönem de de nedensellik ilişkileri tespit edilmiştir. REER'den milli gelire doğru herhangi bir nedensellik ilişkisinin olmadığı bulgusu elde edilmiştir.

BÖLÜM III

3. DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR ve DIŞ TİCARET İLİŞKİSİ ÜZERİNE BİR UYGULAMA: BRICS ve TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Çalışmanın bu bölümünde ilk olarak araştırmanın amacı ve önemi, kapsamı ve kısıtları açıklanmıştır. Daha sonra veri ve yöntem hakkında bilgi verilmiştir. Yapılan analiz sonucu elde edilen bulgular değerlendirilmiştir.

3.1. Çalışmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmanın amacı doğrudan yabancı yatırımlar ile dış ticaret arasında nedensel bir ilişkinin varlığını, BRICS ve Türkiye ülkeleri özelinde ortaya koymaktır. Bu amaçla 2005-2017 dönemi için doğrudan yabancı yatırım girişleri ile doğrudan yabancı yatırım çıkışlarının söz konusu ülkelerin ihracat ve ithalatlarına etkisinin olup olmadığı incelenmektedir.

Doğrudan yabancı yatırım girişleri ile doğrudan yabancı yatırım çıkışları dış ticareti etkileyebilen unsurlardandır. Çalışmanın konusuyla ilgili araştırılan ampirik literatür farklı dönem, yöntem, örneklem kullanarak çok farklı bulgular elde etmiştir. Doğrudan yabancı yatırım girişleri ile doğrudan yabancı yatırım çıkışlarının dış ticaret üzerinde sabit yani genel kabul görmüş bir etkisinden ziyade başka unsurlardan kaynaklı farklı etkilerin veya sonuçların ortaya çıkabileceğini göstermiştir. Başka bir deyişle doğrudan yabancı yatırım girişleri ve doğrudan yabancı yatırım çıkışlarının ülkelerin ihracatları ve ithalatları üzerindeki etkileri olumlu da olumsuz da sonuçlar verebilmektedir.

Literatürde doğrudan yabancı yatırım ve dış ticaret ilişkisini ele alan çalışmaların çoğu doğrudan yabancı yatırım girişinin veya çıkışının ihracata etkisine odaklanmıştır. Literatürde BRICS ve Türkiye ülkeleri tekli olarak ya da herhangi bir

entegrasyon altında veya diğer gelişmekte olan ülke grupları içerisinde çalışmalara dahil edilmiştir. Bu alışmada BRICS'e sonradan dahil olan Güney Afrika'nın ve dahil olma ihtimali olan Türkiye'nin de yer almasının dışında diğer çalışmalardan farklı olarak hem doğrudan yabancı yatırım girişlerinin hem de doğrudan yabancı yatırım çıkışlarının söz konusu ülkelerin dış ticaret üzerindeki etkisine odaklanmıştır. Bu doğrultudaki çalışmalara katkı sağlaması amaçlanmıştır.

3.2. Çalışmanın Kapsamı ve Kısıtları

Doğrudan yabancı yatırım ve dış ticaret ilişkisinin incelenmeye çalışıldığı bu çalışmada 2005 ve 2017 (13 yıl) dönemi ele alınmaktadır. Çalışmanın daha geniş ölçekli bir veri setiyle ele alınması planlansa da DYY girişleri ve DYY ıkışları verilerinde herhangi bir kısıtlılık yaşanmazken söz konusu ülkelerin ihracat ve ithalat verilerinin 2005 yılı itibariyle başlayıp 2017 son verisiyle yer alması DYY giriş ve çıkış verilerinin de 2005 yılı itibariyle ele alınmasını ve çalışmanın daha dar ölçekli bir veri setiyle yapılmasını gerektirmiştir.

3.3. Veri ve Yöntem

Doğrudan yabancı yatırım ve dış ticaret ilişkisinin ele alındığı bu çalışmaya altı ülke dahil edilmiştir. Söz konusu altı lke BRICS lkeleri (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Gnaye Afrika) ve Türkiye'dir. BRICS ve Türkiye lkeleri için doğrudan yabancı yatırım girişleri ile doğrudan yabancı yatırım çıkışlarının, ülkelerin ihracatları ve ithalatları üzerindeki etkisi 2005-2017 dönemini kapsayan yıllık verilerle Basit Doğrusal Regresyon yöntemiyle analiz edilmiştir. Her bir ülke için dört model oluşturulmuştur. Ülkelerin doğrudan yabancı yatırım girişlerinin, ülkelerin ihracatları ve ithalatlarına etkisi için iki model, doğrudan yabancı yatırım çıkışlarının, ülkelerin ihracat ve ithalatlarına etkisi için de iki model şeklindedir. Veriler UNCTAD kaynağından alınmıştır. Modelde kullanılan değişkenlerin kısaltmaları DYYG= Doğrudan yabancı yatırım girişi, DYYC= Doğrudan yabancı yatırım çıkışı, ih= ihracat, it=ithalat şeklindedir.

Çalışmada kullanılan basit doğrusal regresyon yöntemi hakkında kısaca bilgi;

Regresyon analizi aralarında sebep-sonuç ilişkisi bulunan iki veya daha fazla değişken arasındaki ilişkiyi belirlemek ve bu ilişki çerçevesinde konuyla ilgili

tahminler ya da kestirimler yapabilmek adına kullanılır. Regresyon analizinde iki değişkenin söz konusu olduğu analiz tekniği basit, ikiden fazla değişkenin kullanıldığı teknik ise çoklu regresyon olarak adlandırılır. Bu değişkenler arasındaki ilişkiyi açıklamak için matematiksel bir model kurulur ve bu model regresyon modeli olarak adlandırılır. Basit doğrusal regresyonda bağımlı ve bağımsız olmak üzere iki değişken söz konusudur.

Bağımsız değişken (Independent Variable): Genellikle x ile gösterilir. Başka bir değişken tarafından etkilenmeyen ama y'nin nedeni olan ya da onu etkilediği düşünülen açıklayıcı değişkendir.

Bağımlı değişken (Dependent Variable): Genellikle y ile gösterilir. X değişkenine bağlı olarak değişebilen ya da ondan etkilenen açıklanan değişkendir.

Bağımlı değişken sayısı tektir. Bağımsız değişken sayısı birden fazla olabilir. Tek bağımsız değişken söz konusu ise basit doğrusal regresyon, iki ve daha fazla bağımsız değişken var ise çoklu doğrusal regresyon söz konusudur.

Basit regresyon modeli:

“ $Y = \alpha + \beta X + \epsilon$ ” şeklinde bağımlı ve bağımsız değişken içeren bir model.

Y = Bağımlı değişken olup belli bir hataya sahip olduğu varsayılır.

X = Bağımsız değişken olup hatasız ölçüldüğü varsayılır.

B = Regresyon katsayısı olup X 'in kendi birimi cinsinden 1 birim değişmesine karşılık Y 'de kendi birimi cinsinden meydana gelecek değişme miktarını ifade eder.

E = Hata terimi (ortalaması=0, varyansı= σ^2 dir.)

α = Sabit olup $X = 0$ olduğunda Y 'nin aldığı değerdir.

Regresyon model sonucu beklenen hipotezler

H1: Doğrudan yabancı yatırım girişlerinin ülkelerin dış ticaretiyle ilişkisi (dış ticaretlerine etkisi) vardır.

H2: Doğrudan yabancı yatırım çıkışlarının ülkelerin dış ticaretiyle ilişkisi (dış ticaretine etkisi) vardır.

İstatistiksel Metot

Sayısal değişkenler arasındaki doğrusal ilişkiyi saptamak için Pearson korelasyon kat sayıları hesaplanmıştır. Beta kat sayıları tek değişkenli doğrusal regresyon analizi ile tahmin edilmiştir. Tanımlayıcı istatistik olarak sayısal değişkenler için ortalama, standart sapma, kategorik değişkenler için ise sayı ve % değerleri verilmiştir. İstatistiksel analizler için SPSS Windows versiyon 24.0 paket programı kullanılmış ve $P < 0.05$ istatistiksel olarak anlamlı kabul edilmiştir.

Korelasyon katsayısı	Yorumu
0.8-1.0	Çok güçlü ilişki
0.6-0.8	Güçlü ilişki
0.4-0.6	Orta şiddette ilişki
0.2-0.4	Zayıf ilişki
0.0-0.2	Çok zayıf ya da ilişki yok

Salkind (2000).

3.4. Bulgular

Analize dahil edilen verilerin örnekleme dahil edilen ülkelere göre tanımlayıcı istatistikleri Tablo 1’de görülebilir. Örnekleme yer alan ülkeler değerlendirildiğinde örnekleme dönemindeki en yüksek DYYG ortalamasına sahip olan ülke Çin, en düşük DYYG ortalamasına sahip ülke ise Güney Afrika’dır. Yine aynı şekilde ihracat ortalaması en yüksek olan ülkenin Çin, en düşük olan ülkenin de Güney Afrika olduğu gözlenmektedir. En yüksek seviyede ithalatı ve ihracatı gerçekleştiren ülkenin Çin olduğu, en düşük seviyede DDYC gerçekleştiren ülkelerin de Brezilya ve Güney Afrika olduğu görülmektedir.

Tablo 1: BRICS-T Ülkeleri İçin Genel Tanımlayıcı İstatistikler

Değişken	Ortalama	Standart Sapma	Minimum	Maksimum
Brazil DYYG	54417	25361	15066	96152
Brazil ih	30973	7731	15442	39965
Brazil it	59394	21100	23471	88072
BrazilDYYC	5488	11869	-10084	28202
India DYYG	31929	11182	7622	47102
India ih	111622	45568	18398	161819
India It	110143	27861	60636	154014
India DYYC	11231	5838	1679	21142
China DYYG	111523	23255	72406	136320
China ih	171481	51700	78469	228090
China it	265967	143596	83971	467589
Chine DYYC	84424	53898	12261	196149
Russian DYYG	35841	17286	11858	75856
Russian ih	52219	11459	28845	70123
Russian it	81925	26624	40471	128382
Russian DYYC	40366	15963	16747	70685
S.Africa DYYG	4770	2833	311	9209
S.Africa ih	14047	4155	1576	17640
S.Africa it	16620	2353	12151	20866
S.Africa DYYC	3271	3387	-3134	7669
Turkey DYYG	14415	4430	8585	22047
Turkey ih	39008	7969	26087	51945
Turkey it	19716	4423	11950	25270
Turkey DYYC	2807	1631	924	6670

Brezilya İçin Yapılan Regresyon Analizi Sonuçları

Tablo 2: Tek değişkenli doğrusal regresyon analizi, Brezilya DYYG kullanarak, Brezilya ihracatının tahmini

	Katsayılar ^a			
	B	Std. Hata	R ²	P
Sabit	17230.009	3069.121	0,686	0.001*
Brezilya DYYG	0.253	0.051		0.001*

^a Bağımlı değişken: Brezilya İhracatı

* 0.05 düzeyinde anlamlı

$$Y_{\text{Brezilya ihracatı}} = 0.253 * X_{\text{Brezilya DYYG}}$$

Brezilya DYYG ve Brezilya ihracatı arasında güçlü pozitif bir korelasyon gözlenmiştir ($r=0.828$, $p=0.001$). Varyans analiz tablosu incelendiğinde, modelin istatistiksel olarak anlamlı olduğu gözlenmiştir ($p<0.05$). Tek değişkenli doğrusal regresyon analizine göre, Brezilya ihracat değerindeki değişimin %69'u, Brezilya DYYG değişkeni tarafından açıklanmıştır (Tablo 2). Regresyon modeli katsayıları incelendiğinde, modelde bulunan Brezilya DYYG değişkeninin modele katkısının anlamlı düzeyinde olduğu ($p=0.001$), 1 birimlik Brezilya DYYG değişiminin 0.253 birimlik Brezilya ihracatında artışa neden olduğu gözlenmiştir.

Tablo 3: Tek değişkenli doğrusal regresyon analizi, Brezilya DYYC kullanarak, Brezilya ihracatının tahmini

	Katsayılar ^a			
	B	Std. Hata	R ²	P
Sabit	3278	2288	0,1	0.00
	8.532	.289	98	1*
Brezilya DYYC	-	0.14		0.12
	0.233	1		5

^a Bağımlı değişken: Brezilya İhracatı

$$* 0.05 \text{ düzeyinde anlamlı, } Y_{\text{Brezilya ihracatı}} = -0.233 * X_{\text{Brezilya DYYC}}$$

Brezilya DYYC ve Brezilya ihracatı arasında orta düzey negatif bir korelasyon gözlenmiştir ($r=-0.445$, $p=0.223$). Varyans analiz tablosu incelendiğinde modelin istatistiksel olarak anlamlı olmadığı gözlenmiştir ($p>0.05$). Tek değişkenli doğrusal regresyon analizine göre, Brezilya ihracat değerindeki değişimin sadece %20'lik bir kısmı, Brezilya DYYC değişkeni tarafından açıklanmıştır (Tablo 3).

Regresyon modeli katsayıları incelendiğinde modelde bulunan Brezilya DYYC değişkeninin modele katkısının anlamlı düzeye sahip olmadığı ($p=0.125$), 1 birimlik Brezilya DYYC değişiminin 0.233 birimlik Brezilya ihracatında azalışa neden olduğu gözlenmiştir.

Tablo 4: Tek değişkenli doğrusal regresyon analizi, Brezilya DYYG kullanarak Brezilya ithalatının tahmini

	Katsayılar ^a			
	B	Std. Hata	R ²	P
Sabit	22441.793	8641.404	0,666	0.025*
Brezilya DYYG	0.679	0.145		0.001*

^a Bağımlı değişken: Brezilya İthalatı

* 0.05 düzeyinde anlamlı

$$Y_{\text{Brezilya ithalatı}} = 0.679 * X_{\text{Brezilya DYYG}}$$

Brezilya DYYG ve Brezilya ithalatı arasında güçlü bir pozitif korelasyon gözlenmiştir ($r=0.816$, $p=0.001$). Varyans analiz tablosu incelendiğinde modelin istatistiksel olarak anlamlı olduğu gözlenmiştir ($p<0.05$). Tek değişkenli regresyon analizine göre, Brezilya ithalat değerindeki değişimin %67'lik kısmı Brezilya DYYG değişkeni tarafından açıklanmıştır. Regresyon modeli katsayıları incelendiğinde modelde bulunan Brezilya DYYG değişkeninin modele katkısının anlamlı düzeyinde olduğu ($p=0.001$), 1 birimlik Brezilya DYYG değişiminin 0.679 birimlik Brezilya ithalatında artışa neden olduğu gözlenmiştir.

Tablo 5: Tek değişkenli doğrusal regresyon analizi, Brezilya DYYC kullanarak Brezilya ithalatının tahmini

	Katsayılar ^a			
	B	Std. Hata	R ²	P
Sabit	64768.045	6108.296	0,233	0.025*
BrazilDYYC	-0.689	.377		0.095

^a Bağımlı değişken: Brezilya İthalatı

* 0.05 düzeyinde anlamlı

$$Y_{\text{Brezilya ithalatı}} = -0.689 * X_{\text{Brezilya DYYC}}$$

Brezilya DYYC ve Brezilya ithalatı arasında orta düzey negatif bir korelasyon gözlenmiştir ($r=-0.483$, $p=0.223$). Varyans analiz tablosu incelendiğinde, modelin istatistiksel olarak anlamlı olmadığı gözlenmiştir ($p>0.05$). Tek değişkenli doğrusal regresyon analizine göre, Brezilya ithalat değerindeki değişimin sadece %23'ü Brezilya DYYC değişkeni tarafından açıklanmıştır (Tablo 5). Regresyon

modeli katsayıları incelendiğinde, modelde bulunan Brezilya DYYC değişkeninin modele katkısının anlamlı düzeyinde olmadığı ($p=0.095$), 1 birimlik Brezilya DYYC değişiminin, 0.689 birimlik Brezilya ithalatında azalışa neden olduğu gözlenmiştir.

Hindistan İçin Yapılan Regresyon Analizi Sonuçları

Tablo 6: Tek değişkenli doğrusal regresyon analizi, Hindistan DYYG kullanarak Hindistan ihracatının tahmini

	Katsayılar ^a			
	B	Std. Hata	R ²	P
Sabit	65203.510	38667.920	0,357	0.120
Hindistan DYYG	1.454	1.148		0.231

^a Bağımlı değişken: Hindistan İhracatı

* 0.05 düzeyinde anlamlı

$$Y_{\text{Hindistan ihracatı}} = 1,454 * X_{\text{Hindistan DYYG}}$$

Hindistan DYYG ve Hindistan ihracatı arasında orta şiddet pozitif korelasyon gözlenmiştir ($r=0.432$, $p=0.225$). Varyans analiz tablosu incelendiğinde modelin istatistiksel olarak anlamlı olmadığı gözlenmiştir ($p>0.05$). Tek değişkenli doğrusal regresyon analizine göre, Hindistan ihracat değerindeki değişimin %36'lık bir kısmı Hindistan DYYG değişkeni tarafından açıklandığı gözlenmiştir (Tablo 6). Regresyon modeli katsayıları incelendiğinde modelde bulunan Hindistan DYYG değişkeninin modele katkısının anlamlı olmadığı ($p=0.231$), 1 birimlik Hindistan DYYG değişiminin, 1.454 birimlik Hindistan ihracatında artışa neden olduğu gözlenmiştir.

Tablo 7: Tek değişkenli regresyon analizi, Hindistan DYYC kullanarak Hindistan ihracatının tahmini

	Katsayılar ^a			
	B	Std. Hata	R ²	P
Sabit	133093.473	28642.722	0,245	0.001*
Hindistan DYYC	-1.912	2.282		0.420

^a Bağımlı değişken: Hindistan İhracatı

* 0.05 düzeyinde anlamlı

$$Y_{\text{Hindistan ihracatı}} = -1.912 * X_{\text{Hindistan DYYC}}$$

Hindistan DYYC ve Hindistan ihracatı arasında orta düzey negatif korelasyon gözlenmiştir ($r=-0.445$, $p=0.223$). Varyans analiz tablosu incelendiğinde, modelin istatistiksel olarak anlamlı olmadığı gözlenmiştir ($p>0.05$). Tek değişkenli doğrusal

regresyon analizine göre, Hindistan ihracat değerindeki değişimin sadece %25’lik bir kısmı Hindistan DYYC değişkeni tarafından açıklanmıştır (Tablo 7). Regresyon modeli katsayıları incelendiğinde modelde bulunan Hindistan DYYC değişkeninin modele katkısının anlamlı düzeye sahip olmadığı ($p=0.420$), 1 birimlik Hindistan DYYC değişiminin 1.912 birimlik Hindistan ihracatında azalışa neden olduğu gözlenmiştir.

Tablo 8: Tek değişkenli regresyon analizi, Hindistan DYYG kullanarak Hindistan ithalatının tahmini

	Katsayılar ^a			
	B	Std. Hata	R ²	P
Sabit	68196,343	21503,515	0,278	0.009*
Hindistan DYYG	1,314	,638		0.064

^a Bağımlı değişken: Hindistan İthalatı

* 0.05 düzeyinde anlamlı

$$Y_{\text{Hindistan ithalatı}} = 1.314 * X_{\text{Hindistan DYYG}}$$

Hindistan DYYG ve Hindistan ithalatı arasında orta düzey pozitif korelasyon gözlenmiştir ($r=0.527$, $p=0.080$). Varyans analiz tablosu incelendiğinde, modelin istatistiksel olarak anlamlı olmadığı gözlenmiştir ($p>0.05$). Tek değişkenli doğrusal regresyon analizine göre Hindistan ithalat değerindeki değişimin % 28’lik kısmı Hindistan DYYG değişkeni tarafından açıklanmıştır. Regresyon modeli katsayıları incelendiğinde modelde bulunan Hindistan DYYG değişkeninin modele katkısının anlamlı düzeyinde olmadığı ($p=0.064$), 1 birimlik Hindistan DYYG değişiminin, 1.314 birimlik Hindistan ithalatında artışa neden olduğu gözlenmiştir.

Tablo 9: Tek değişkenli regresyon analizi, Hindistan DYYC kullanarak Hindistan ithalatının tahmini

	Katsayılar ^a			
	B	Std. Hata	R ²	P
Sabit	124669,048	17386,620	0,073	0.001*
Hindistan DYYC	-1,293	1,385		0.370

^a Bağımlı değişken: Hindistan İthalatı

* 0.05 düzeyinde anlamlı

$$Y_{\text{Hindistan ithalatı}} = -1,293 * X_{\text{Hindistan DYYC}}$$

Hindistan DYYC ve Hindistan ithalatı arasında zayıf negatif bir korelasyon gözlenmiştir ($r=-0.271$, $p=0.278$). Varyans analiz tablosu incelendiğinde modelin

istatistiksel olarak anlamlı olmadığı gözlenmiştir ($p>0.05$). Tek değişkenli doğrusal regresyon analizine göre, Hindistan ithalat değerindeki değişimin sadece %0.7'si Hindistan DYYC değişkeni tarafından açıklanmıştır (Tablo 9). Regresyon modeli katsayıları incelendiğinde modelde bulunan Hindistan DYYC değişkeninin modele katkısının anlamlı düzeyinde olmadığı ($p=0.370$), 1 birimlik Hindistan DYYC değişiminin 1.293 birimlik Hindistan ithalatında azalışa neden olduğu gözlenmiştir.

Çin İçin Yapılan Regresyon Analizi Sonuçları

Tablo 10: Tek değişkenli doğrusal regresyon analizi, Çin DYYG kullanarak Çin ihracatının tahmini

	Katsayılar ^a		R ²	P
	B	Std. Hata		
Sabit	-71422,820	15282,169	0,960	0.001*
Çin DYYG	2,178	,134		0.001*

^a Bağımlı değişken: Çin İhracatı

* 0.05 düzeyinde anlamlı

$$Y_{\text{Çin ihracatı}} = 2.178 * X_{\text{Çin DYYG}}$$

Çin DYYG ve Çin ihracatı arasında çok güçlü pozitif yönde bir korelasyon gözlenmiştir ($r=0.960$, $p=0.001$). Varyans analiz tablosu incelendiğinde modelin istatistiksel olarak anlamlı olduğu gözlenmiştir ($p<0.05$). Tek değişkenli doğrusal regresyon analizine göre, Çin ihracat değerindeki değişimin %96'lık bir kısmı Çin DYYG değişkeni tarafından açıklandığı gözlenmiştir (Tablo 10). Regresyon modeli katsayıları incelendiğinde, modelde bulunan Çin DYYG değişkeninin modele katkısının anlamlı olduğu ($p=0.001$), 1 birimlik Çin DYYG değişiminin 2.178 birimlik Çin ihracatında artışa neden olduğu gözlenmiştir.

Tablo 11: Tek değişkenli doğrusal regresyon analizi, Çin DYYC kullanarak Çin ihracatının tahmini

	Katsayılar ^a		R ²	P
	B	Std. Hata		
Sabit	102569,131	15044,432	0,724	0.001*
Çin DYYC	,816	,152		0.001*

^a Bağımlı değişken: Çin İhracatı

* 0.05 düzeyinde anlamlı

$$Y_{\text{Çin ihracatı}} = 0.816 * X_{\text{Çin DYYC}}$$

Çin DYYC ve Çin ihracatı arasında pozitif yönde güçlü bir korelasyon gözlenmiştir ($r=0.851$, $p=0.001$) Varyans analiz tablosu incelendiğinde modelin istatistiksel olarak anlamlı olduğu gözlenmiştir ($p<0.05$). Tek değişkenli doğrusal regresyon analizine göre, Çin ihracat değerindeki değişimin %72'lik kısmı Çin DYYC değişkeni tarafından açıklandığı gözlenmiştir (Tablo 11). Regresyon modeli katsayıları incelendiğinde modelde bulunan Çin DYYC değişkeninin modele katkısının anlamlı düzeye sahip olduğu ($p=0.001$), 1 birimlik Çin DYYC değişiminin 0.816 birimlik Çin ihracatında artışa neden olduğu gözlenmiştir.

Tablo 12: Tek değişkenli regresyon analizi, Çin DYYG kullanarak Çin ithalatının tahmini

	Katsayılar ^a		R ²	P
	B	Std. Hata		
Sabit	- 356637,623	90483 ,242	0,8 17	0,00 2*
Çin DYYG	5,583	,796		0.00 1*

^a Bağımlı değişken: Çin İthalatı

* 0.05 düzeyinde anlamlı

$$Y_{\text{Çin ithalatı}} = 5.583 * X_{\text{Çin DYYG}}$$

Çin DYYG ve Çin ithalatı arasında çok güçlü pozitif bir korelasyon gözlenmiştir ($r=0.904$, $p=0.001$). Varyansa analiz tablosu incelendiğinde modelin istatistiksel olarak anlamlı çıktığı gözlenmiştir ($p<0.05$). Tek değişkenli doğrusal regresyon analizine göre, Çin ithalat değişkenindeki değişimin %82'lik kısmı Çin DYYG değişkeni tarafından açıklanmıştır (Tablo 12). Regresyon modeli katsayıları incelendiğinde, modelde bulunan Çin DYYG değişkeninin modele katkısının anlamlı düzeyinde olduğu ($p=0.001$), 1 birimlik Çin DYYG değişiminin 5.583 birimlik Çin ithalatında artışa neden olduğu gözlenmiştir.

Tablo 13: Tek değişkenli doğrusal regresyon analizi, Çin DYYC kullanarak Çin ithalatının tahmini

	Katsayılar ^a		R ²	P
	B	Std. Hata		
Sabit	54833,471	27428,023	0,881	0.071
Çin DYYC	2,501	,277		0.001*

^a Bağımlı değişken: Çin İthalatı

* 0.05 düzeyinde anlamlı

$$Y_{\text{Çin ithalatı}} = 2.501 * X_{\text{Çin DYYC}}$$

Çin DYYC ve Çin ithalatı arasında pozitif güçlü bir korelasyon gözlenmiştir ($r=0.939$, $p=0.001$). Varyans analiz tablosu incelendiğinde modelin istatistiksel olarak anlamlı olduğu gözlenmiştir ($p<0.05$). Tek değişkenli doğrusal regresyon analizine göre, Çin ithalat değerindeki değişimin %88'i Çin DYYC değişkeni tarafından açıklanmıştır (Tablo 13). Regresyon modeli katsayıları incelendiğinde modelde bulunan Çin DYYC değişkeninin modele katkısının anlamlı düzeyinde olduğu ($p=0.001$), 1 birimlik Çin DYYC değişiminin 2.501 birimlik Çin ithalatında artışa neden olduğu gözlenmiştir.

Rusya İçin Yapılan Regresyon Analizi Sonuçları

Tablo 14: Tek değişkenli doğrusal regresyon analizi, Rusya DYYG kullanarak Rusya ihracatının tahmini

	Katsayılar ^a			
	B	Std. Hata	R ²	P
Sabit	45180,041	7540,505	0,088	0.001*
Rusya DYYG	,196	,191		0.326

^a Bağımlı değişken: Rusya İhracatı

* 0.05 düzeyinde anlamlı

$$Y_{\text{Rusya ihracatı}} = 0,196 * X_{\text{Rusya DYYG}}$$

Rusya DYYG ve Rusya ihracatı arasında zayıf pozitif yönde bir korelasyon gözlenmiştir ($r=0.296$, $p=0.136$). Varyans analiz tablosu incelendiğinde modelin istatistiksel olarak anlamlı olmadığı gözlenmiştir ($p>0.05$). Tek değişkenli doğrusal regresyon analizine göre, Rusya ihracat değerindeki değişimin yaklaşık %0.9'luk bir kısmı Rusya DYYG değişkeni tarafından açıklandığı gözlenmiştir (Tablo 14). Regresyon modeli katsayıları incelendiğinde modelde bulunan Rusya DYYG değişkeninin modele katkısının anlamlı olmadığı ($p=0.326$), fakat 1 birimlik Rusya DYYG değişiminin 0.196 birimlik Rusya ihracatında artışa neden olabileceği gözlenmiştir.

Tablo 15: Tek değişkenli doğrusal regresyon analizi, Rusya DYYC kullanarak Rusya ihracatının tahmini

	Katsayılar ^a		R ²	P
	B	Std. Hata		
Sabit	31238,969	6446,273	0,524	0.001*
Rusya DYYC	0,520	,149		0.005*

^a Bağımlı değişken: Rusya İhracatı

* 0.05 düzeyinde anlamlı, $Y_{\text{Rusya ihracatı}}=0.520*X_{\text{Rusya DYYC}}$

Rusya DYYC ve Rusya ihracatı arasında pozitif yönde güçlü bir korelasyon gözlenmiştir ($r=0.742$, $p=0.001$). Varyans analiz tablosu incelendiğinde modelin istatistiksel olarak anlamlı olduğu gözlenmiştir ($p<0.05$). Tek değişkenli doğrusal regresyon analizine göre, Rusya ihracat değerindeki değişimin %52'lik bir kısmı Rusya DYYC değişkeni tarafından açıklanmıştır (Tablo 15). Regresyon modeli katsayıları incelendiğinde modelde bulunan Rusya DYYC değişkeninin modele katkısının anlamlı düzeye sahip olduğu ($p=0.005$), 1 birimlik Rusya DYYC değişiminin 0.520 birimlik Rusya ihracatında artışa neden olduğu gözlenmiştir.

Tablo 16: Tek değişkenli doğrusal regresyon analizi, Rusya DYYG kullanarak Rusya ithalatının tahmini

	Katsayılar ^a		R ²	P
	B	Std. Hata		
Sabit	75948,207	18236,264	0,012	0,002*
Rusya DYYG	0,167	,462		0,725

^a Bağımlı değişken: Rusya İthalatı

* 0.05 düzeyinde anlamlı

$Y_{\text{Rusya ithalatı}}=0,167*X_{\text{Rusya DYYG}}$

Rusya DYYG ve Rusya ithalatı arasında zayıf pozitif bir korelasyon gözlenmiştir ($r=0.108$, $p=0.601$). Varyans analiz tablosu incelendiğinde modelin istatistiksel olarak anlamlı olmadığı gözlenmiştir ($p>0.05$). Tek değişkenli doğrusal regresyon analizine göre Rusya ithalat değerindeki değişimin %0.1'lik kısmı Rusya DYYG değişkeni tarafından açıklanmıştır (Tablo 16). Regresyon modeli katsayıları incelendiğinde modelde bulunan DYYG değişkeninin modele katkısının anlamlı olmadığı ($p=0.725$), 1 birimlik Rusya DYYG değişiminin 0.167 birimlik Rusya ithalatında artışa neden olduğu gözlenmiştir.

Tablo 17: Tek değişkenli doğrusal regresyon analizi, Rusya DYYC kullanarak Rusya ithalatının tahmini

	Katsayılar ^a		R ²	P
	B	Std. Hata		
Sabit	37126,848	16210,177	0,443	0.043
Rusya DYYC	1,110	,375		0.013*

^a Bağımlı değişken: Rusya İthalatı

* 0.05 düzeyinde anlamlı

$$Y_{\text{Rusya ithalatı}} = 1.110 * X_{\text{Rusya DYYC}}$$

Rusya DYYC ve Rusya ithalatı arasında pozitif güçlü bir korelasyon gözlenmiştir ($r=0.665$, $p=0.001$). Varyans analiz tablosu incelendiğinde modelin istatistiksel olarak anlamlı olduğu gözlenmiştir ($p<0.05$). Tek değişkenli doğrusal regresyon analizine göre, Rusya ithalat değerindeki değişimin %44'ü Rusya DYYC değişkeni tarafından açıklanmıştır (Tablo 17). Regresyon model kat sayıları incelendiğinde modelde bulunan Rusya DYYC değişkeninin modele katkısının anlamlı düzeyinde olduğu ($p=0.013$), 1 birimlik Rusya DYYC değişiminin 1.110 birimlik Rusya ithalatında artışa neden olduğu gözlenmiştir.

Güney Afrika İçin Yapılan Regresyon Analizi Sonuçları

Tablo 18: Tek değişkenli doğrusal regresyon analizi, Güney Afrika DYYG kullanarak Güney Afrika ihracatının tahmini

	Katsayılar ^a		R ²	P
	B	Std. Hata		
Sabit	11768,293	2295,760	0,106	0.001*
Güney Afrika DYYG	0,478	,418		0.277

^a Bağımlı değişken: Güney Afrika İhracatı

* 0.05 düzeyinde anlamlı

$$Y_{\text{Güney Afrika ihracatı}} = 0,478 * X_{\text{Güney Afrika DYYG}}$$

Güney Afrika DYYG ve Güney Afrika ihracatı arasında zayıf pozitif yönde bir korelasyon gözlenmiştir ($r=0.326$, $p=0.095$). Varyans analiz tablosu incelendiğinde modelin istatistiksel olarak anlamlı olmadığı gözlenmiştir ($p>0.05$). Tek değişkenli doğrusal regresyon analizine göre, Güney Afrika ihracat değerindeki değişimin yaklaşık %11'lik bir kısmı Güney Afrika DYYG değişkeni tarafından açıklandığı gözlenmiştir (Tablo 18). Regresyon modeli kat sayıları incelendiğinde modelde bulunan Güney Afrika DYYG değişkeninin modele katkıda anlamlı

olmadığı (p=0.277), 1 birimlik Güney Afrika DYYG değişiminin 0.478 birimlik Güney Afrika ihracatında artışa neden olduğu gözlenmiştir.

Tablo 19: Tek değişkenli doğrusal regresyon analizi, Güney Afrika DYYC kullanarak Güney Afrika ihracatı tahmini

	Katsayılar ^a		R ²	P
	B	Std. Hata		
Sabit	15036,831	1653,812	0,061	0.001*
Güney Afrika DYYC	-0,303	0,358		0.416

^a Bağımlı değişken: Güney Afrika İhracatı

* 0.05 düzeyinde anlamlı

$$Y_{\text{Güney Afrika ihracatı}} = -0,303 * X_{\text{Güney Afrika DYYC}}$$

Güney Afrika DYYC ve Güney Afrika ihracatı arasında negatif yönde zayıf bir korelasyon gözlenmiştir (r=0.247, p=0.701). Varyans analiz tablosu incelendiğinde modelin istatistiksel olarak anlamlı olmadığı gözlenmiştir (p>0.05). Tek değişkenli doğrusal regresyon analizine göre, Güney Afrika ihracat değerindeki değişimin %1'lik bir kısmı Güney Afrika DYYC değişkeni tarafından açıklanmıştır (Tablo 19). Regresyon modeli katsayıları incelendiğinde, modelde bulunan Güney Afrika DYYC değişkeninin modele katkısının anlamlı olmadığı (p=0.416), 1 birimlik Güney Afrika DYYC değişiminin 0.303 birimlik Güney Afrika ihracatında azalışa neden olduğu gözlenmiştir.

Tablo 20: Tek değişkenli regresyon analizi, Güney Afrika DYYG kullanarak, Güney Afrika ithalatının tahmini

	Katsayılar ^a		R ²	P
	B	Std. Hata		
Sabit	16177,744	1366,907	0,012	0,002*
Güney Afrika DYYG	,093	,249		0,717

^a Bağımlı değişken: Güney Afrika İthalatı

* 0.05 düzeyinde anlamlı

$$Y_{\text{Güney Afrika ithalatı}} = 0,093 * X_{\text{Güney Afrika DYYG}}$$

Güney Afrika DYYG ve Güney Afrika ithalatı arasında zayıf pozitif bir korelasyon gözlenmiştir (r=0.112, p=0.451). Varyans analiz tablosu incelendiğinde modelin istatistiksel olarak anlamlı olmadığı gözlenmiştir (p>0.05). Tek değişkenli doğrusal regresyon analizine göre, Güney Afrika ithalat değerindeki değişimin %1'lik kısmı Güney Afrika DYYG değişkeni tarafından açıklanmıştır (Tablo 20)..

Regresyon modeli katsayıları incelendiğinde modelde bulunan Güney Afrika DYYG değişkeninin modele katkısının anlamlı olmadığı ($p=0.717$), fakat 1 birimlik Güney Afrika DYYG değişiminin 0.093 birimlik Güney Afrika ithalatında artışa neden olduğu gözlenmiştir.

Tablo 21: Tek değişkenli doğrusal regresyon analizi, Güney Afrika DYYC kullanarak, Güney Afrika ithalatının tahmini

	Katsayılar ^a			
	B	Std. Hata	R ²	P
Sabit	17135,572	941,477	0,052	0.043
Güney Afrika DYYC	-0,158	,204		0.456

^a Bağımlı değişken: Güney Afrika İthalatı

* 0.05 düzeyinde anlamlı

$$Y_{\text{Güney Afrika ithalatı}} = -0,158 * X_{\text{Güney Afrika DYYC}}$$

Güney Afrika DYYC ve Güney Afrika ithalatı arasında pozitif zayıf bir ilişki gözlenmiştir ($r=0.227$, $p=0.001$). Varyans analiz tablosu incelendiğinde modelin istatistiksel olarak anlamlı olmadığı gözlenmiştir. Tek değişkenli doğrusal regresyon analizine göre, Güney Afrika ithalat değerindeki değişimin %0.05'i Güney Afrika DYYC tarafından açıklanmıştır (Tablo 21). Regresyon modeli katsayıları incelendiğinde modelde bulunan Güney Afrika DYYC değişkeninin modele katkısını anlamlı olmadığı ($p=0.456$), 1 birimlik Güney Afrika DYYC değişiminin 0.158 birimlik Güney Afrika ithalatında azalışa neden olduğu gözlenmiştir.

Türkiye İçin Yapılan Regresyon Analizi Sonuçları

Tablo 22: Tek değişkenli doğrusal regresyon analizi, Türkiye DYYG kullanarak, Türkiye ihracatının tahmini

	Katsayılar ^a			
	B	Std. Hata	R ²	P
Sabit	44599,880	7959,763	0,047	0.001*
Türkiye DYYG	-0,388	,530		0.479

^a Bağımlı değişken: Türkiye İhracatı

* 0.05 düzeyinde anlamlı

$$Y_{\text{Türkiye ihracatı}} = -0,388 * X_{\text{Türkiye DYYG}}$$

Türkiye DYYG ve Türkiye ihracatı arasında zayıf negatif yönlü bir korelasyon gözlenmiştir ($r=0.216$, $p=0.515$). Varyans analiz tablosu incelendiğinde

modelin istatistiksel olarak anlamlı olmadığı gözlenmiştir ($p>0.05$). Tek değişkenli doğrusal regresyon analizine göre, Türkiye ihracat değerindeki değişimin %0.5'lik bir kısmı Türkiye DYYG değişkeni tarafından açıklandığı gözlenmiştir (Tablo 22). Regresyon modeli katsayıları incelendiğinde modelde bulunan Türkiye DYYG değişkeninin modele katkısının anlamlı olmadığı ($p=0.479$), 1 birimlik Türkiye DYYG değişiminin 0.388 birimlik Türkiye ihracatında azalışa neden olduğu gözlenmiştir.

Tablo 23: Tek değişkenli doğrusal regresyon analizi, Türkiye DYYC kullanarak, Türkiye ihracatının tahmini

	Katsayılar ^a			
	B	Std. Hata	R ²	P
Sabit	27149,301	2379,308	0,748	0.001*
Türkiye DYYC	4,224	,740		0.001*

^a Bağımlı değişken: Türkiye İhracatı

* 0.05 düzeyinde anlamlı

$$Y_{\text{Türkiye ihracatı}} = 4,224 * X_{\text{Türkiye DYYC}}$$

Türkiye DYYC ve Türkiye ihracatı arasında pozitif yönde güçlü bir korelasyon gözlenmiştir ($r=0.865$, $p=0.001$). Varyans analiz tablosu incelendiğinde modelin istatistiksel olarak anlamlı olduğu gözlenmiştir ($p<0.05$). Tek değişkenli doğrusal regresyon analizine göre, Türkiye ihracat değerindeki değişimin %75'lik bir kısmı Türkiye DYYC değişkeni tarafından açıklanmıştır (Tablo 23). Regresyon modeli katsayıları incelendiğinde modelde bulunan Türkiye DYYC değişkeninin modele katkısının anlamlı düzeye sahip olduğu ($p=0.001$), 1 birimlik Türkiye DYYC değişiminin 4.224 birimlik Türkiye ihracatında artışa neden olduğu gözlenmiştir.

Tablo 24: Tek değişkenli doğrusal regresyon analizi, Türkiye DYYG kullanarak, Türkiye ithalatının tahmini

	Katsayılar ^a			
	B	Std. Hata	R ²	P
Sabit	22973,661	4407,371	0,051	0,001*
Türkiye DYYG	-0,226	,293		0,457

^a Bağımlı değişken: Türkiye İthalatı

* 0.05 düzeyinde anlamlı

$$Y_{\text{Türkiye ithalatı}} = -0,226 * X_{\text{Türkiye DYYG}}$$

Türkiye DYYG ve Türkiye ithalatı arasında negatif yönde zayıf bir ilişki gözlenmiştir ($r=-0.326$, $p=0.101$). Varyans analiz tablosu incelendiğinde modelin istatistiksel olarak anlamlı olmadığı gözlenmiştir ($p>0.05$). Tek değişkenli doğrusal regresyon analizine göre Türkiye ithalat değerindeki değişimin %0.5'lik bir kısmı Türkiye DYYG değişkeni tarafından açıklanmıştır (Tablo 24). Regresyon modeli katsayıları incelendiğinde modelde bulunan Türkiye DYYG değişkeninin modele katkısının anlamlı düzeye sahip olmadığı ($p=0.457$), 1 birimlik Türkiye DYYG değişiminin 0.226 birimlik Türkiye ithalatında azalışa neden olduğu gözlenmiştir.

Tablo 25: Tek değişkenli doğrusal regresyon analizi, Türkiye DYYC kullanarak, Türkiye ithalatının tahmini

	Katsayılar ^a			
	B	Std. Hata	R ²	P
Sabit	13960,909	1721,134	0,571	0,001*
Türkiye DYYC	2,050	,535		0,003*

^a Bağımlı değişken: Türkiye İthalatı

* 0.05 düzeyinde anlamlı

$$Y_{\text{Türkiye ithalatı}} = 2,050 * X_{\text{Türkiye DYYC}}$$

Türkiye DYYC ve Türkiye ithalatı arasında pozitif güçlü bir ilişki gözlenmiştir ($r=0.756$, $p=0.001$). Varyans analiz tablosu incelendiğinde modelin istatistiksel olarak anlamlı olduğu gözlenmiştir ($p<0.05$). Tek değişkenli doğrusal regresyon analizine göre, Türkiye ithalat değerindeki değişimin %57'si Türkiye DYYC değişkeni tarafından açıklanmıştır. Regresyon modeli katsayıları incelendiğinde modelde bulunan Türkiye DYYC değişkeninin modele katkısının anlamlı düzeyinde olduğu ($p=0.003$). 1 birimlik Türkiye DYYC değişiminin 2.050 birimlik Türkiye ithalatında artışa neden olduğu gözlenmiştir.

3.5. Tartışma

Doğrudan yabancı yatırımlar ve dış ticaret arasında nedensel bir ilişkinin varlığının BRICS ve Türkiye için araştırıldığı bu çalışmada elde edilen bulgular çok yönlü olmuştur. Özetlendiğinde:

- Brezilya'da DYYG ithalat ve ihracat üzerinde anlamlı ve pozitif yönlü bir etkiye sahiptir. DYYG ve ihracat ve ithalat arasında nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir.

- Brezilya’da DYYC ithalat ve ihracat üzerinde anlamlı olmayan negatif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. Nedensellik ilişkisi tespit edilmemiştir.
- Hindistan’da DYYG ile ihracat ve ithalata arasında anlamlı olmayan pozitif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. İhracat ve ithalatta artış sebebi olmuştur. Nedensellik ilişkisi tespit edilmemiştir.
- Hindistan’da DYYC ihracat ve ithalat üzerinde anlamlı olmayan negatif bir etkiye sahip ve ihracat ve ithalatta azalışa sebep olduğu tespit edilmiştir. Nedensellik ilişkisi tespit edilmemiştir.
- Çin’de DYYG ihracat ve ithalat üzerinde anlamlı pozitif bir etkiye sahip, ihracat ve ithalatta artışa sebep olduğu tespit edilmiştir. Nedensellik ilişkisi söz konusudur.
- Çin’de DYYC ihracata ve ithalat üzerinde anlamlı pozitif etkiye sahip, ihracat ve ithalatta artışa sebep olduğu tespit edilmiştir. Nedensellik ilişkisi söz konusudur.
- Rusya’da DYYG ihracat ve ithalat üzerinde anlamlı olmayan pozitif bir etkiye sahip ihracat ve ithalatta artışa sebep olduğu tespit edilmiştir. Nedensellik ilişkisi tespit edilmemiştir.
- Rusya’da DYYC ihracat ve ithalat üzerinde anlamlı pozitif bir etkiye sahip, ihracat ve ithalat artışına sebep olduğu tespit edilmiştir. Nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir.
- Güney Afrika’da DYYG ihracat ve ithalat üzerinde anlamlı olmayan pozitif bir etkiye sahip, ihracat ve ithalatta artışa sebep olduğu tespit edilmiştir. Nedensellik ilişkisi söz konusu değildir.
- Güney Afrika’da DYYC ihracat ve ithalat üzerinde anlamlı olmayan negatif yönlü bir etkiye sahip, ihracat ve ithalatta azalışa sebep olduğu tespit edilmiştir. Nedensellik ilişkisi söz konusu değildir.
- Türkiye’de DYYG ihracat ve ithalat üzerinde anlamlı olmayan negatif yönlü bir etkiye sahip, ihracat ve ithalatta azalışa sebep olduğu tespit edilmiştir. Nedensellik ilişkisi söz konusu değildir.

- Türkiye’de DYYC ihracata ve ithalat üzerinde anlamlı pozitif bir etkiye sahip, ihracat ve ithalatta artışa sebep olduğu tespit edilmiştir. Nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir.

Doğrudan yabancı yatırım ve dış ticaret ilişkisi hakkında daha önceki dönemlere ait ampirik çalışmalar dile getirilmişti. Bu çalışmalar genel olarak aynı sonuçları vermekten öte farklı sonuçlar barındırıyordu. DYY ve dış ticaret arasında nedensellik ilişkisi olan anlamlı ve pozitif sonuçlar olduğu kadar herhangi bir ilişkinin tespit edilemediği veya negatif sonuçlarında olduğu çalışmalar söz konusuydu. Söz konusu çalışmaları bizim çalışmamızla karşılaştıracak olursak, Rothmuller (2003) çalışmasında Brezilya için DYY’nin ihracat üzerinde olumlu etkisinin olduğu sonucuna ulaşmıştı. Özbostancı (2016), BRIC ve Türkiye’ye yapılan DYY’nin söz konusu ülkelerin ihracatları üzerindeki etkisini araştırdığı çalışmada, Rusya, Çin, Hindistan ülkelerinde DYY’nin ihracat üzerinde olumlu etkisinin olduğunu, Türkiye ve Brezilya için aynı durumun söz konusu olmadığını belirtmişti. Çalışma sonuçları itibariyle söz konusu çalışmalarla aynı paralelliktedir denilemez.

Gökçe (2018), çalışmasında 1990-2016 dönemi için doğrudan yabancı yatırımlarda meydana gelen %1’lik artışın Çin’de ihracatı % 0.535, Hindistan’da %0.14 arttırdığını, Rusya’da %0.159 ve Türkiye’de %0.265 azalttığını belirtmişti. Ayrıca DYY’nin Brezilya’da ihracat üzerinde anlamlı bir etkisinin bulunmadığını belirtmişti. Yapılan bu çalışma Gökçe (2018)’in çalışmasıyla karşılaştırıldığında, Gökçe Brezilya için anlamlı bir etki bulamazken, yapılan çalışmada Brezilya DYYG ve dış ticaret arasında nedensellik ilişkisi bulgusuna ulaşıldı. Brezilya için 1 birim DYYG attığında ihracatta 0.253 birimlik artış olduğunu, 1 birim DYYC arttığında ihracatta 0.233 birimlik azalış olduğu tespit edildi. Ayrıca DYYG 1 birim arttığında ithalatta 0.689 birim azalışa sebep olduğu ortaya belirtildi. Ayrıca Gökçe çalışmasında Rusya için DYY’nin ihracat üzerinde azalışa sebep olduğunu belirtirken, yapılan çalışmada Rusya’da 1 birim DYYG arttığında ihracatta 0.196 birim ve ithalatta 0.167 birim artışa sebep olduğu, DYYC ‘de 1 birim artış olduğunda ihracatta 0.520 birim artış olduğu, yine aynı şekilde DYYC’ de 1 birim artışın ithalatta 1.110 artışa sebep olduğu tespit edildi. Gökçe Türkiye için DYY’nin ihracatı %0.265 azalattığını belirtmişti. Yapılan çalışmada Türkiye’de DYYG’nin 1 birimlik artışı ihracatta 0.388 birimlik azalışa sebep olduğu tespit edildi. Gökçe

Hindistan için DYY'nin %0.14 artışa sebep olduğunu belirtmişti. Yapılan bu çalışmada Hindistan'da 1 birim DYYG artışı ihracatta 1.454 birim, ithalatta 1.314 birim artışa ve 1 birim DYYC artışı ihracatta 1.912 birim, ithalatta 1.293 birim azalışa sebep olduğu tespit edildi. Gökçe Çin için DYY artışının ihracatı %0.535 arttırdığı sonucuna ulaşmıştı. Çalışmada Çin için DYYG'de meydana gelen 1 birimlik artış ihracatı 2.178 birim, ithalatı 5.583 birim arttırdığı ve DYYC'de yapılan 1 birimlik artışın ihracatı 0.816, ithalatı 2.501 birim arttırdığı tespit edildi. Çalışmanın Gökçe(2018) çalışmasıyla ortak ve tamamen farklı olan yönleri mevcuttur.

Koç (2015) çalışmasında Türkiye için doğrudan yabancı yatırımlar ile ithalat ve ihracat arasında nedensellik ilişkisini 2007-2014 dönemi için Todo-Yamamoto Nedensellik yöntemiyle incelemiştir. Çalışma sonucunda ithalat ve ihracattan doğrudan yabancı yatırımlara doğru nedensellik ilişkisine rastlandığını belirtmiştir. Yapılan bu çalışmada DYYG ihracat ve ithalat arasında nedensellik ilişkisi tespit edilmemiştir. Fakat DYYC ile ihracat ve ithalat arasında nedensellik ilişkisine rastlanılmıştır.

Kıran (2011) çalışmasında Türkiye'de doğrudan yabancı yatırımlar ile dış ticaret arasındaki nedensellik ilişkisini 1992-2008 dönemi için çeyreklik veri setini kullanarak, Granger Nedensellik ve Dolado-Lüthkepohl Nedensellik yöntemleriyle ele almıştı. Çalışma sonucunda DYY ile dış ticaret arasında herhangi bir nedensellik tespit edilmemiştir. Yapılan bu çalışmada Türkiye için yapılan tespit DYYG ile ithalat ve ihracat arasında nedensellik ilişkisi olmadığı, DYYC ile ihracat ve ithalat arasında nedensellik ilişkisi olduğu yönündedir.

Aydın (2018) çalışmasında doğrudan yabancı yatırım çıkışının Türkiye ihracatına etkisini 1992:Q1-2016Q1 dönemi için analiz etmiştir. Çalışma sonucunda doğrudan yabancı yatırım çıkışlarından ihracat yönelik orta dönemde nedensellik ilişkisi tespit etmiştir. Ayrıca uzun dönemde doğrudan yabancı yatırım çıkışlarında %10'luk bir artışın, ihracatta %6.5 oranında artış sağladığını belirtmiştir. Yapılan bu çalışmada Türkiye için DYYC'nin ihracata etkisi pozitif ve anlamlı yani nedensellik ilişkisi olduğu ve 1 birim DYYC artışının ihracatta 4.224 birimlik artışa sebep olduğu tespit edildi.

Yapılan çalışmayla aynı konuyu ele alıp işleyen Sezer (2018) çalışmasında BRIC-T ülkeleri için DYYG ve DYYC'nin söz konusu ülkelerin ihracat ve ithalatları üzerindeki etkisini 1992-2017 dönemi panel veri analiziyle incelemiştir. Sezer'de yapılan çalışmayla paralel olarak çok yönlü bulgular tespit etmiştir. DYYG ile ihracat arasında nedensellik ilişkisine rastlamış, DYY ve ithalat arasında tek yönlü ilişki tespitinde bulunmuş, ithalatın DYYG'nin değişmesine neden olduğunu, bunu yanında DYYC ile ihracat ve ithalat arasında herhangi bir nedensellik tespit edilememiştir. Yapılan bu çalışmada Brezilya için DYYC ve dış ticaret arasında nedensellik tespit edilmemiştir. Hindistan için DYYC ve dış ticaret arasında nedensellik tespit edilmemiştir. Çin için DYYC ve dış ticaret arasında nedensellik tespit edilmiştir. Rusya için DYYC ve dış ticaret arasında nedensellik tespit edilmiştir. Güney Afrika için DYYC ve dış ticaret arasında nedensellik tespit edilmemiştir. Türkiye için DYYC ve dış ticaret arasında nedensellik tespit edilmiştir. DYYG ve dış ticaret ilişkisinde ise Brezilya ve Çin için nedensellik tespit edilirken, Hindistan, Rusya, Türkiye ve de Güney Afrika için nedensellik tespit edilememiştir.

İnsanların günlük hayatlarında karşılarına çıkan problemler ve durumlar ile alakalı kararlar, genellikle birden fazla ve birbirleri ile çatışan kriterlere sahiptir. Çok Kriterli Karar Verme (ÇKKV), karar vericinin seçenekler arasından oluşan bir dizin içerisinde en az iki kriter ile yaptığı seçim olarak tanımlanır (Ersöz ve Kabak, 2010).

SONUÇ

Bu çalışmada Doğrudan yabancı yatırım giriş ve çıkışları ile dış ticaret arasındaki ilişki geliştirmekte olan BRICS ve Türkiye ülkeleri için 2005-2017 dönemi için basit doğrusal regresyon yöntemi yardımı ile ortaya konulmaya çalışılmıştır. Veri setini oluşturan ülkeler DYYG ve DYYC ile dış ticaret arasındaki ilişki şeklinde ele alındığında:

Brezilya için dış ticaret ve DYYG arasında nedensellik ilişkisi tespit edilirken DYYC ile dış ticaret arasında nedensellik ilişkisi tespit edilmemiştir.

Hindistan için DYYG ile dış ticaret ve DYYC ile dış ticaret arasında nedensellik ilişkisi tespit edilmemiştir.

Çin için DYYG ile dış ticaret ve DYYC ile dış ticaret arasında nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir.

Rusya için DYYG ile dış ticaret arasında nedensellik ilişkisi tespit edilmemiştir. Fakat DYYC ile dış ticaret arasında nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir.

Güney Afrika için DYYG ile dış ticaret arasında nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. DYYC ile dış ticaret arasında nedensellik ilişkisine rastlanmamıştır.

Türkiye için DYYG ile dış ticaret arasında nedensellik ilişkisine rastlanmamıştır. DYYC ile dış ticaret arasında nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir.

Bu çalışmada ortaya çıkan en önemli sonuç doğrudan yabancı yatırımlar ile dış ticaret arasında ele alınan tüm ülkelerde bir ilişki çıkmasıdır. Bu sonuçlardan yola çıkılarak doğrudan yabancı yatırımların geliştirmekte olan ülkelere yöneliminin arttığını, özellikle bazı ülkeler için DYYG'nin ülkenin ihracatı ve ithalatı üzerinde yapamadığı artışı, söz konusu ülkedeki DYYC'nin yaptığını bunun için de geliştirmekte olan ülkeler salt DYYG çekmeli düşüncesinden ziyade DYYC'de ağırlık verilmelidir. Ayrıca elde edilen bulgulardan yola çıkılarak doğrudan yabancı

yatırımın dış ticaretle arasındaki ilişkinin pozitif olduğu ülkeler için de doğrudan yabancı yatırımın dış ticaretin ikamesi değil, tamamlayıcısı olduğu tespitinde de bulunulabilir.

KAYNAKÇA

- Acaravcı, A., & Akyol, M. (2017). "Türkiye'de Doğrudan Yabancı Yatırımlar, Dış Ticaret ve Ekonomik Büyüme İlişkisi". *Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi*, 3(1), 17-33.
- Açıkalın, S., Ekrem, G., & Ercan, Y. (2006). "Ücretler ve Büyüme ile Doğrudan Yabancı Yatırımlar Arasındaki İlişkinin Ekonomik Analizi". *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*(16), 271-282.
- Afşar, M. (2004). "Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Bankacılık Sektörü". *Ege Academic Review*, 4(1), 85-101.
- Agarwal, J. (1980). "Determinants of Foreign Direct Investment: A Survey". *Review of World Economics*, 16(4), 739-773.
- Aizenman, J., & Noy, I. (2006). "FDI and Trade-Two-Way Linkages?" . *The Quarterly Review of Economics and Finance*, 46(3), 317-337.
- Algucail, M. T., & Orts, V. (2003). "Inward Foreign Direct Investment and Imports in Spain". *International Economic Journal*, 17(3), 19-38.
- Alıcı, A., & Ucal, M. (2003). " Foreign Direct Investment, Exports and Output Growth of Turkey: Causality Analysis". (s. 11-13). In European Trade Study Group (ETSG) Fifth Annual Conference.
- Altıntaş, H. (2009). "Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermaye Girişi ve Dış Ticaret Arasındaki İlişkinin Ekonometrik Analizi: 1996-2007". *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 64(2), 1-30.
- Altıntaş, H., & Öz, B. (2010). "Türkiye'de Kur Değişkenliği ve İhracat İlişkinin Ekonometrik Analizi: 1989-2008". Turgut Özal Uluslararası Ekonomi ve Siyaset Kongresi.
- Anwar, S., & Nguyen , L. (2011). "Foreign Direct Investment and Trade: The Case of Vietnam". *Research in International Business and Finance* , 25(1), 39-52.
- Ari, Y. (2012). "Türkiye ve BRICS Ülkelerinin Yabancı Yatırım Endeksleri Açısından Karşılaştırılması". *Yalova Sosyala Bilimler Dergisi*(5), 151-160.
- Arık , Ş., Akay, B., & Zambak, M. (2013). "Doğrudan Yabancı Yatırımları Belirleyen Faktörler: Yükselen Piyasalar Örneği". *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(2), 97-110.

- Artan, S., & Hayaloğlu, P. (2015). "Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Kurumsal Belirleyicileri: OECD Ülkeleri Örneği". *Ege Akademik Bakış*, 15(4), 551-564.
- Aslan, N. (1997). *Uluslararası Özel Sermaye Akımları: Portföy Yatırımları ve Sıcak Para Hareketleri*. İstanbul: Türkmen Kitabevi.
- Awan, R., Javed, K., & Sher, F. (2012). "Foreign Direct Investment, Economic Growth, Trade and Domestic Investment Relationship: An Econometric Analysis of Selected South Asian Countries". *Interdisciplinary Journal of Contemporary Research in Business*, 3(9), 925-942.
- Ayaydın, H. (2010). "Doğrudan Yabancı Yatırımlar ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Türkiye Örneği". *Dumlupınar Üniversitesi Sosyala Bilimler Dergisi*(26), 133-145.
- Aydın, N. (2018). "Türkiye'de Dışa Yabancı Doğrudan Yatırımlar ve İhracat İlişkisi". *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar*, 55(638), 59-77.
- Aytemiz, S. (2009). "Küreselleşme Koşullarında Dünya Ekonomisinde Doğrudan Yabancı Yatırımlara Genel Bir Bakış". *Toplum ve Demokrasi Dergisi*, 3(6), 189-202.
- Baytar, R. A. (2012). "Türkiye ve BRIC Ülkeleri Arasındaki Ticaret Hacminin Belirleyicileri: Panel Çekim Modeli Analizi". *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi Dergisi*, 11(21), 403-424.
- Bevan, A., & Estrin, S. (2000). "The Determinants of Foreign Direct Investment in Transition Economies". 1-57. William Davidson İnstitute Working Paper No: 342.
- Bhasın, N., & Paul, J. (2016). "Exports and Outward FDI: Are They Complements or Substitutes? Evidence From Asia?". *Multinational Bussines Review*, 24(1), 1-31.
- Blomstrom, M., Lipsey, R., & Zejan , M. (1992). " *What Explains Developing Country Growth?* Nisan 29, 2019 tarihinde NBER Working Paper no.4132: <https://www.nber.org/papers/w4132> adresinden alındı
- Bozkurt, H., & Dursun, G. (2006). "Bilgi ve İletişim Teknolojileri ile Yabancı Doğrudan Yatırım Akımları Arasındaki Etkileşim. Türkiye İçin Kointegresyon Analizi, 1980-2004". *Journal of Knowledge Economy & Knowledge Management*(2), 37-49.
- Camarero, M., & Tamarit, C. (2004). "Estimating the Export and Import Demand for Manufactured Goods: The Role of FDI". *Review of World Economics/ Weltwirtschaftliches Archiv*, 140(3), 347-375.
- Chakrabarti, A. (2001). "The Determinants of Foreign Direct Investment: Sensitivity Analyses of Cross-Country Regressions". *KYKLOS*(54), 89-114.
- Cook, N. (2013, 12). *South Africa: Politics , Economy and U.S. Relations*. 04 11, 2019 tarihinde <https://fas.org/sgp/crs/row/R43130.pdf> adresinden alındı

- Çelik, C. (2016). Türkiye'nin İhracat Potansiyelinin Arttırılması Kapsamında Çin'in İhracat Politikalarının Değerlendirilmesi (Uzmanlık Tezi). T.C. Kalkınma Bakanlığı.
- Çeşmetepe, H. (2012). "Çin'in Dış Ticaretinin Gelişimi, Dünya Ticaret Örgütüne Üyelik Öncesi ve Sonrasında Dünya Ticaretine Etkileri". *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 8(17), 45-61.
- Çetin, M., & Şeker, F. (2013). "Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve İhracat İlişkisi: Gelişmekte Olan Ülkeler Üzerine Bir Nedensellik Analizi". *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 8(1), 93-120.
- Çütçü, İ., & Kan, E. (2018). "Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarını Etkileyen Faktörler. Türkiye Örneği". *Sakarya İktisat Dergisi*, 7(3), 1-21.
- Dasgupta, N. (2009). "Examining the Long Run Effects of Export, Import and FDI Inflows on the FDI Outflows from India: A Causality Analysis". *Journal of International Business and Economy*, 10(1), 65-88.
- Demir, Y. (2007). "Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyümeye Olan Etkisinin Türkiye Bağlamında Test Edilmesi". *Mufad Muhasebe ve Finansman Dergisi*(34), 152-161.
- DPT. (2000). *Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları: Özel İhtisas Komisyonu Raporu*. Ankara: DPT.
- Dritsaki, M., Dritsaki, C., & Adampoulos, A. (2004). "A Causal Relationship between Trade, Foreign Direct Investment and Economic Growth and Greece". *American Journal of Applied Sciences*, 1(3), 230-235.
- Dunning, J. (1973). "The Determinants of International Production". *Oxford Economics Papers*, 25(3), 289-336.
- Dücan, E. (2016). "Doğrudan Yabancı Yatırım Kararlarında Hedef Ülkenin Komşularıyla Dış Ticaretinin Önemi: Türkiye Örneği". *ICPESS*, (s. 295-310). İstanbul.
- Edwards, S. (1990). "Capital Flows, Foreign Direct Investment, and DebtEquity Swaps in Developing Countries". *National Bureau of Economic Research*. Working Paper No. 3497.
- Elmas, B., Esen , Ö., & Yurttañıkılmaz, Ç. (2011). "Yeni Dünya Düzeniyle Başlayan Değişim: Yükselen Ekonomilerin Çağı". *Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Yüksekokulu 11. Uluslararası Finans Sempozyumu*.
- Erol, E., & Çınar, S. (2013). "Doğrudan Yabancı Yatırımların Analizi ve Gelir İlişkisi: Gelişmekte Olan Ülkeler Örneği". *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(1), 17-36.
- Ersungur, M., Boz, F., & Çınar, Ö. (2017). "Türkiye ile BRICS Ülkeleri Arasındaki Dış Ticaret İlişkileri: Girdi-Çıktı Yöntemi ile Bir Analiz". *Business and Economic Research Journal*, 8(3), 395-412.

- Falk, M., & Hake, M. (2008). "A Panel Data Analysis On FDI and Exports". 03 2, 2019 tarihinde FIW Research Report: https://www.econstor.eu/bitstream/10419/121194/1/fiw-rp_012.pdf adresinden alındı
- Gerber, J. (2017). *Uluslararası İktisat*. (N. Terregrossa, Çev.) Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Ghazali, A. (2010). "Analyzing the Relationship between Foreign Direct Investment Domestic Investment and Economic Growth . *International Research Journal of Finance and Economics*(4), 123-131.
- Goldberg, L., & Klein, M. (1997). "Foreign Direct Investment, Trade and Real Exchange rate Linkages in Southeast Asia and Latin America". *NBER Working Paper*. National Bureau of Economic Research.
- Göçer, İ., & Peker, O. (2014). "Yabancı Doğrudan Yatırımların İstihdam Üzerindeki Etkisi. Türkiye, Çin ve Hindistan Örneğinde Çoklu Yapısal Kırımlı Eşbütünleşme Analizi". *Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 21(1), 107-123.
- Göçer, İ., Bulut, Ş., & Dam, M. (2012). "Doğrudan Yabancı Yatırımların Türkiye'nin İhracat Performansına Etkileri: Ekonometrik Bir Analiz". *İşletme ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 21-40.
- Gökçe, T. O. (2018). BRIC Ülkelerinde ve Türkiye'de Doğrudan Yabancı Yatırımların Makroekonomik Etkileri(Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Ticaret Üniversitesi.
- Gümüş, M. (2017). "BRIC Ülkelerinde İhracat ve Büyüme Arasındaki İlişki: Panle Veri Analizi". *Econder International Academic Journal*, 1(1), 64-75.
- Hakro, A. N., & Ghumro, A. A. (2007). "Foreign Direct Investment Determinants and Policy Analysis: Case Study of Pakistan". 03 4, 2019 tarihinde https://www.researchgate.net/profile/Ikhtiar_Ghumro/publication/5081017 adresinden alındı
- Haqqani, H. (2014). "Introduction: India's Reform Agenda". H. Haqqani içinde, *India and the Global Economy* (s. 1-4). Hudson Institute.
- Hejazi, W., & Safarian, E. (1999). "Trade, Foreign Direct Investment, and R&D Spillovers". *Journal of International Business Studies*, 30(3), 491-511.
- Hossain, A. (2008). Impact of Foreign Direct Investment on Bangladesh's Balance of Payments: Some Policy Implications. *Policy Note 0850*.
- Hsiao, F., & Hsiao, M.-C. (2006). "FDI, Exports and GDP in East and Southeast Asia- Panel Data Versus Time-Series Causality Analyses". *Journal of Asian Economics*, 17(6), 1082-1106.
- <http://iktibasdergisi.com/2018/07/26/brics-nedir-turkiye-hangi-amacla-katiliyor/>. (2018). *BRICS nedir, Türkiye hangi amaçla katılıyor?* 03 5, 2019 tarihinde İKTİBAS. adresinden alındı

- <http://turkish.cri.cn/chinaabc/chapter3/chapter30101.htm>. (2004). *Çin Ekonomisine Genel Bakış*. 03 15, 2019 tarihinde China ABC. adresinden alındı
- <http://turkish.cri.cn/chinaabc/chapter3/chapter30101.htm>. (2004). *Çin Ekonomisine Genel Bakış*. Ekim 29, 2018 tarihinde China ABC. adresinden alındı
- http://www.akademiktisat.net/calisma/kuresellesme/kure_dyy_dozyakisir.htm. (tarih yok). *Küreselleşme Sürecinde Doğrudan Yabancı Yatırımların Gelişimi ve Etkileri: Türkiye Örneği*. 04 12, 2019 tarihinde alındı
- http://www.bilgesam.org/incele/86/-brics--cok-kutuplu-bir-dunyaya-dogru/#.XK_r7egza00. (2012). *BRIC: Çok Kutuplu Bir Dünya'ya Doğru*. 03 5, 2019 tarihinde BİLGESAM. adresinden alındı
- http://www.china.org.cn/government/whitepaper/2011-12/07/content_24093576.htm. (2001). *II Reform of and Improvements to China's Foreign Trade System*. 04 11, 2019 tarihinde alındı
- <http://www.mfa.gov.tr/brezilya-ekonomisi.tr.mfa>. (2018). *Brezilya Ekonomisi*. 03 25, 2019 tarihinde T.C. Dışişleri Bakanlığı. adresinden alındı
- <http://www.mfa.gov.tr/turk-ekonomisindeki-son-gelismeler.tr.mfa>. (tarih yok). *T.C. Dışişleri Bakanlığı*. 04 12, 2019 tarihinde www.mfa.gov.tr. adresinden alındı
- https://tebledisticaret.com/tr/idare-is/rusya/yatirim-2?home_criteres_pays=45. (2018, 07 15). *Rusya: Yatırım*. Mart 23, 2019 tarihinde tebledisticaret.com. adresinden alındı
- https://tebledisticaret.com/tr/kesfet-piyasalar/hindistan/ticari-profil?home_criteres_pays=25. (2018). *Hindistan Dış Ticaret Verileri*. 04 26, 2019 tarihinde tebledisticaret.com. adresinden alındı
- <https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/dogu-asya/cin-halk-cumhuriyeti/ulke-profil/dogrudan-yabanci-yatirimlar>. (2018, 08 31). *Çin Halk Cumhuriyeti Ülke Profili Doğrudan Yabancı Yatırımlar*. 04 01, 2019 tarihinde alındı
- <https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/guney-amerika/brezilya/ulke-profil/genel-bilgiler>. (tarih yok). *T.C. Ticaret Bakanlığı*. 04 03, 2019 tarihinde alındı
- <https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/guney-asya/hindistan/ulke-profil/dogrudan-yabanci-yatirimlar>. (2018). *Hindistan Doğrudan Yabancı Yatırımlar*. 04 24, 2019 tarihinde alındı
- <https://www.aa.com.tr/tr/ulke-profilleri/rusya/902427>. (2017, 09 06). *Rusya*. 03 24, 2019 tarihinde alındı
- <https://www.tetsiad.org/files/raporlar/brezilya.pdf>. (tarih yok). 03 16, 2019 tarihinde Brezilya Ülke Raporu. adresinden alındı
- Kar, M., & Tatlısöz, F. (2008). "Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermaye Hareketlerini Belirleyen Faktörlerin Ekonometrik Analizleri". *KMU İ.İ.B.F. Dergisi*, 8(14), 436-458.

- Karaçor, Z., & Alptekin, V. (2006). "1980 Sonrası İstikrar Politikaları Işığında Türkiye Ekonomisi'nin Trend Analiz Yardımıyla Değerlendirilmesi". *Selçuk Üniversitesi İ.İ.B.F. Sosyoloji ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*(11), 307-342.
- Karagöl, E. (2013). *Ak Parti Dönemi Türkiye Ekonomisi*. Ankara: Seta Yayınları.
- Karagöz, K. (2007). "Türkiye'de Doğrudan Yabancı Yatırım Girişlerini Belirleyen Faktörler: 1970-2005". *Journal Of Yaşar University*, 2(8), 929-948.
- Kaya, A. (2004). "Uygun Teknoloji Seçimi ve Kalkınma". S. Taban , & M. Kar içinde, *Kalkınma Ekonomisi Seçme Konular* (s. 235-256). Bursa: Ekin Kitabevi.
- Kazgan, G. (1988). *Ekonomide Dışa Açık Büyüme*. İstanbul: Altın Kitaplar.
- Keleş, S. (2017). *Rusya Federasyonu Ülke Raporu*. İzmir: İzmir Ticaret Odası.
- Kiper, S. (2012). "Brezilya Ekonomisi". *Akademik Bakış Dergisi*, 30, 1-19.
- Kıran, B. (2011). "Causal Links between Foreign Direct Investment and Trade in Turkey". *International Journal of Economics and Finance*, 3(2), 150-158.
- Koç, Ö. (2015). Türkiye'de doğrudan Yabancı Yatırımlar ile İhracat ve İthalat Arasındaki Nedensellik (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). *Karadeniz Teknik Üniversitesi*.
- Koçtürk, M., & Eker, M. (2012). "Dünyada ve Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Çok Uluslu Şirketlerin Gelişimi". *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 18(1), 35-42.
- Kösekahyaoglu, L., & Can, M. (2016). "Doğrudan Yabancı Yatırımların İhracat Ürün Çeşitliliğine Etkisi: Gelişmekte Olan Ülkeler Üzerine Bir Uygulama". *Akdeniz Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*(33), 122-152.
- Kueh, J., Lau, E., Pua, Ç.-H., & Mansor, S. (2007). "FDI-Trade Nexus: Empirical Analysis on ASEAN-5". https://mpr.ub.uni-muenchen.de/5220/1/MPRA_paper_5220.pdf, 1-12.
- Kutan, A., & Vuksic, G. (2007). "Foreign Direct Investment and Export Performance: Empirical Evidence". *Comparative Economic Studies*(49), 430-445.
- Lim, E.-G. (2001). "Determinants of, and the Relation Between, Foreign Direct Investment and Growth : A Summary of the Recent Literature". *IMF Working Paper No. 01/175*.
- Lipsey, R. (1991). "Foreign Direct Investment in the U.S. and U.S. Trade".
- Lipsey, R., & Kravis, I. (1980). "The Location of Overseas Production and Production for Export by U.S. Multinational Firms". NBER Working Paper No. 482 (Also Reprint No. r0306).
- Lipsey, R., & Weiss, M. (1984). "Foreign Production and Exports in Individual Firms". *Review of Economics and Statistics*, 66, 304-308.

- Liu, X., Wang, C., & Wei, Y. (2001). "Causal links between foreign direct investment and trade in China". *China Economic Review*, 12(2-3), 190-202.
- Luo, Y., Qiuzhi, X., & Binji, H. (2010). "How Emerging Market Governments Promote Outward FDI: Experience From China". *Journal World Business*, 45(1), 68-79.
- Mencinger, J. (2003). "Does Foreign Direct Investment Always Enhance Economic Growth?". *KYKLOS*, 56(4), 491-508.
- Morrison, W. (2013, 12 17). *China's Economic Rise, History, Trends, Challenges and Implications for the United States*. 03 19, 2019 tarihinde <https://www.refworld.org/pdfid/52cfef6b4.pdf> adresinden alındı
- Mucchielli, J., & Soubaya, I. (2000). "Trade and foreign direct investment: An analysis of intra-firm and arm's length trade of French multinational firms". *Paper Present at the Pasific Rim Conference*. Sydney.
- Mundell, R. (1957). "International Trade and Factor Mobility". *American Economic Review*, 47(3), 321-335.
- Narin, M., & Kutluay, D. (2013). "Değişen Küresel Ekonomik Düzen: BRIC, 3G ve N-11 Ülkeleri". *Dosya*, 30-50.
- Nunnenkamp, P., & Spatz, J. (2002). "Determinants of FDI in Developing Countries. Has Globalization Changed the Rules of the Game". *Transnational Corporations*, 11(2), 1-34.
- Nur, H., & Dilber, İ. (2017). "Gelişmekte Olan Ülkelerde Doğrudan Yabancı Yatırımları Belirleyen Temel Unsurlar". *Dokuz Eylül Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 32(2), 15-45.
- OECD. (2000/4). *Main Determinants and Impact of Foreign Direct Investment on China's Economy*. Working Papers.
- OECD. (2002). *Ausländische Direktinvestitionen zugunsten der Entwicklung*. Paris.
- Ongun, T. (2001). "Yabancı Sermaye ve Dış Borçlar". A. Şahinöz içinde, *Türkiye Ekonomisi Sektörel Analiz* (s. 323-355). Ankara: İmaj Yayıncılık.
- Onwuka, K., & Zoral, Y. (2009). "Foreign Direct Investment and Imports Growth in Turkey". *Journal Of Yaşar University*, 4(15), 2357-2380.
- Oransay, G., & Mike, F. (2016). "Doğrudan Yabancı Yatırımların Sosyo-Politik Belirleyicileri Üzerine Bir Analiz". 8(14), 97-107.
- O'Sullivan, P. (1993). "An Assessment of Ireland's Export-Led Growth Strategy Via Foreign Direct Investment: 1960-1980". *Review of World Economics*, 129(1), 139-158.
- Ozawa, T. (1992). "Foreign Direct Investment and Economic Development". *Transnational*, 1(1), 27-54.

- Özağ, F. (1994). "Ev Sahibi Ülke Açısından Yabancı Sermaye Yatırımlarını Etkileyen Faktörler ve Türkiye Üzerine Bir Uygulama". *Ekonomik Yaklaşım*, 5(12), 63-77.
- Özbostancı, F. (2016). BRIC Ülkeleri ve Türkiye'ye Yapılan Doğrudan Yabancı Yatırımların, Ülkelerin İhracatı Üzerine Etkileri: Panel Veri Analizi (Basılmamaış Yüksek Lisans Tezi). *Süleyman Demirel Üniversitesi*.
- Özdemir, Ü., Yiğit, G., & Oral, M. (2016). "Cumhuriyetten Günümüze Ekonomi Politikaları Bağlamında Türk Dış Ticaretinin Gelişimi". *Doğu Coğrafya Dergisi*, 21(35), 149-174.
- Özsoylu, A., & Algan, N. (2011). *Dünya Ekonomisinin Yeni Aktörleri: BRIC*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Pacheo-Lopez, P. (2005). "Foreign Direct Investment, Exports and Imports in Mexico". *The World Economy*, 28(8), 1157-1172.
- Pain, N., & Wakelin, K. (1994). "Export Performance and The Role of Foreign Direct Investment". *National Institute of Economic and Social*, 1-33.
- Pourshahabi, F., Soderjani, E., & Mahmoudinia, D. (2011). "Panel Causality Relationship among FDI and Trade (Evidence from 16 Advanced Europe Countries)". *Iranian Economic Review*, 17(1), 115-133.
- Quere, A., Fontagne, L., & Revil, A. (2001). "Foreign Direct Investment and Company Taxation in Europe". *European Network of Economic Policy Research Institutes*. Economics Working Papers, No: 004.
- Ranjan, V., & Agrawal, G. (2011). FDI Inflow Determinants in BRIC Countries: A Panel Data Analysis . *International Business Research* , 4(4), 255-263.
- Rothmuller, L. (2003). "Does FDI Matter for Trade in Brazil? An Application of the Gravity Model". 02 12, 2019 tarihinde <https://ideas.repec.org/p/anp/en2003/c71.html> adresinden alındı
- Salkind, N. (2000). *Statics For People Who (Think They) Hate Statics*. CA: Sage Publications.
- Sandalcılar, A. R. (2012). "BRIC Ülkelerinde Ekonomik Büyüme ve İhracat Arasındaki İlişki: Panel Eşbütünleşme ve Panel Nedensellik". *Süleyman Demirel Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 17(1), 161-179.
- Scaperlanda, A., & Mauer, L. (1969). "The Determinants of U.S. Foreign Direct Investment in the E.E.C.". *American Economic Review*, 59(4), 558-568.
- Schneider, F., & Frey, B. (1985). "Economic and Political Determinants of Foreign Direct Investment". *World Development*, 161-175.
- Seyidoğlu, H. (2007). *Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama*. İstanbul: Güzem Yayınları.
- Sezen, S. (2011). "Küresel Güç Olma Yolundaki Çin". S. Şahinkaya, & İ. Ertuğrul içinde, *Ankara Mülkiyeliler Birliği Yayını* (s. 993-1025).

- Sezer, S. (2018). "Dış Ticaret ve Doğrudan Yabancı Yatırımlar Arası İlişki: BRICS Ülkeleri ve Türkiye Üzerine Bir Analiz". *Turkish Studies Social Sciences*, 13(18), 1171-1189.
- Sharma, R., & Kaur, M. (2013). "Causal Links Between Foreign Direct Investments and Trade: A Comparative Study of India and China". *Eurasian Journal of Business and Economics*, 6(11), 75-91.
- Sichei, M., & Kinyondo, G. (2012). "Determinants of Foreign Direct Investment in Africa: A Panel Data Analysis". *Global Journal of Management and Business Research*, 12(18), 85-97.
- Sîmionescu, M. (2014). "Tehe Relationship Between Trade and Foreign Direct Investment in G7 Countries a Pnel Data Approach". *Journal of Economics and Development Studies*, 2(2), 447-454.
- Sun, H. (2001). "Foreign Direct Investment and Regional Export Performance in China". *Journal of Regional Science*, 41(2), 317-336.
- Sun, P., & Heshmati, A. (2013, 08). *International Trade and Its Effects on Economic Growth in China*. 04 01, 2019 tarihinde <http://ftp.iza.org/dp5151.pdf> adresinden alındı
- Şahin, D. (2015). "Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: ARDL Sınır Testi Yaklaşımı". *The Journal Of Academic Social Science*, 3(19), 159-172.
- Şeker, A., & Şimdi, H. (2017). "Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Sabit Sermaye Yatırımlarının İhracat Üzerindeki Etkisi:Türkiye Üzerine Eşbütünlük ve Nedensellik Analizi". *V. Anadolu International Conference in Economics*. Eskişehir.
- Şimşek, M. (2014). "Çin Halk Cumhuriyeti'nin Dünya Ticaret Örgütüne Üyeliliğinin Ekonomik Etkileri ve Çin'in Geleceğine İlişkin Senaryolar". *Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 12(2), 77-90.
- Temiz, D., & Gökmen, A. (2009). "Foreign Direct Investment and Export in Turkey: The Period Of 1991-2008". Eskişehir: Paper Presented At Econ Anadolu 2009:Anadolu International Conference in Economics.
- Terzi, H., & Pata, U. (2017). "Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Dış Ticaret Arasındaki İlişkinin Analizi: Türkiye Deneyimi". *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*(18), 167-1844.
- Topallı, N. (2016). "Doğrudan Sermaye Yatırımları, Ticari Dışa Açıklık ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki:Türkiye ve BRICS Ülkeleri Örneği". *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 17(1), 83-95.
- Tran, T., & Dinh, T. (2014). "FDI Inflows and Trade Imbalances : Evidence from Developing Asia". *The European Journal of Comparative Economics*, 11(1), 147-169.
- Tsai, P.-L. (1991). "Determinants of Foreign Direct Investment in Taiwan: An Alternative Approach with Time Series Data". *World Development*, 19(2-3), 275-285.

- Tuselmann, H. (1999). "German Direct Foreign Investment in Eastern and Central Europe: Relocation of German Industry?". *European Business Review*, 99(6), 359-367.
- UNCTAD. (1998). *World Investment Report 1998 Trends and Determinants*. https://unctad.org/en/Docs/wir1998_en.pdf.
- Uygur, E. (2005). "Doğrudan Yabancı Yatırımı Beklerken". H. Erhat içinde, *Bölgesel Gelişme Stratejileri ve Akdeniz Ekonomisi* (s. 87-109). Ankara : TEK Yayını.
- Ünay, S., & Kayıkçı, F. (2013). "Çok Kutuplu Küresel Ekonomik Düzen ve BRICS: Kriz Sonrası Sistemik Dönüşüm". Z. Öniş, F. Şenses, & C. Bakır içinde, *Ülke Deneyimleri Işığında Küresel Kriz ve Yeni Ekonomik Düzen* (s. 259-283). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Vijayakumar, N., Sridharan, P., & Rao, K. (2010). "Determinants of FDI in BRICS Countries: A Panel Analysis". *International Journal of Business Science and Applied Management*, 5(3), 1-13.
- White, J., & Bandera, V. (1968). "U.S. Direct Investments and Domestic Markets in Europe". *Economica Internazionale*(21), 117-133.
- Yılmaz, M. (2010). "Doğrudan Yabancı Yatırımlar, Dış Ticaret ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Üzerine Bir Deneme". *Celal Bayar Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 8(1), 241-260.
- Zhang, K. (2005). "How Does FDI Affect a Host Country's Export Performance? The case of China". International Conference of WTO, China and the Asian Economies, III. Xi'an.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Soyisim, İsim : CANPOLAT MEHTAP
Uyruğu : T.C
Doğum Tarihi ve Yeri : 01.08.1988 Muş
Medeni Hali :
Tel : 05434764906
E-Posta : mehtapcanpolat_cankaya@hotmail.com

EĞİTİM

DERECE	KURUM	MEZUNİYET TARİHİ
Lisans	Ankara Üniversitesi	2013
Lise	Dinar Lisesi	2005

İŞ DENEYİMİ

YIL	YER	POZİSYON
2013-2018	Auto Özgür	Muhasebe

YABANCI DİL

İngilizce – Orta Seviyede

HOBİLER